



НА  
МЕЖІ  
САМОТНОСТІ

— роман —

БЕНЕДИКТ  
ВЕЛЬС

*European Union Prize for Literature 2016*



**Бенедикт Вельс**  
**На межі самотності**

© Diogenes Verlag AG Zurich, 2016

© Shutterstock.com / Sergey Toronto, обкладинка, 2017

© Hemiro Ltd, видання українською мовою, 2017

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад та художнє оформлення, 2017

*European Union Prize for Literature 2016*

# На межі самотності

Моїй сестрі

Підсунь стілець  
До краю прірви  
Тоді я розкажу тобі історію.

***Ф. Скотт Фіцджеральд***

## Розділ 1

Я давно вже знаю смерть, але тепер і вона мене знає.

Обережно розплющую очі, кліпаю кілька разів. Темрява поступово відступає. Голі стіни, підсвічені то червоними, то зеленими спалахами компактних апаратів і вузькою смужкою світла, що проникає сюди крізь напівпрочинені двері. Нічна лікарняна тиша.

Мені здається, ніби я прокинувся після довгого-довгого сну. Тупий теплий біль охопив праву ногу, живіт і груди. В голові гуде. Спочатку тихо, ледь помітно, але з кожною хвилиною відчутніше. Поступово до мене доходить, що трапилось.

Я вижив.

У пам'яті спливають образи. Як я на мотоциклі виїжджаю з міста, пришвидшуюсь, переді мною поворот. Колеса відриваються від ґрунтівки, я бачу, що лечу прямо в дерево, марно намагаюся вивернути вбік, заплющую очі...

Що мене врятувало?

Я скошую очі, намагаючись побачити, що там внизу. Шию знерухомлює медичний комір, права нога теж зафіксована, здається, в гіпс, на ключиці бандаж. Перед аварією я був у гарній формі, у прекрасній формі, якщо враховувати вік. Можливо, це мені й допомогло.

Перед аварією... Щось іще, дещо інше було перед нею... Але згадувати про це не хочеться. Натомість я думаю про день, коли навчив дітей кидати пласкі камінці по поверхні води. Згадую, як рухаються руки брата, коли він сперечається зі мною. Подорож до Італії, ранній ранок, ми з дружиною прогулюємося вздовж бухти на узбережжі Амальфі<sup>[1]</sup>, світає, море тихо шумить, накочуючись на скелі...

Я знову провалююся в сон. Сниться, що ми стоїмо на балконі. Вона пильно дивиться мені в очі, так ніби бачить мене наскрізь. Поводить підборіддям у бік двору, де наші діти граються з сусідським

хлопчаком. Поки дочка відважно дряпається на стіну, син, мовчки спостерігаючи, стоїть унизу.

– Це в нього від тебе, – каже дружина.

Я чую, як вона сміється, і хапаю її за руку...

Щось запікало, і медбрат взявся міняти крапельницю. Навколо все ще глибока ніч. На стіні висить календар з написом «Вересень 2014». Я намагаюся підвестися.

– Який сьогодні день?

Голос звучить дивно, мов чужий.

– Середа, – відповідає медбрат. – Ви дві доби пробули в комі.

Таке враження, ніби він говорить не про мене, а про когось іншого.

– Як ви себе почуваєте?

Я знову опускаюсь на подушку.

– У голові трохи паморочиться.

– Це цілком нормально.

– Коли я зможу побачити дітей?

– Я повідомлю вашу сім'ю вранці.

Медбрат іде до дверей, нараз зупиняється.

– Як буде щось потрібно, натисніть кнопку виклику. Головний лікар за хвилину загляне, щоб перевірити ваш стан.

Я нічого не відповів, і він вийшов.

Завдяки чому життя складається так, як складається?

У тиші я немовби чую кожну свою думку, і сон зненацька відступає. Я починаю один за одним пригадувати окремі життєві етапи. Нібито забуті обличчя знову виринають у пам'яті. Я бачу себе то підлітком на інтернатському спортмайданчику, то в червоному світлі моєї фотолабораторії в Гамбурзі. Спогади розпливчасті, але протягом наступних годин стають все чіткішими. Мої думки блукають у минулому, проникають углиб пам'яті та врешті-решт сягають катастрофи, що затьмарила моє дитинство.

## Течії (1980)

Коли мені було сім, ми з сім'єю відпочивали на півдні Франції. Мій батько, Стефан Моро, родом з Бердіяка, невеликого села неподалік від Монпельє. Тисяча вісімсот мешканців, з цікавого хіба що булочна, ресторанчик, дві виноробні, столярна майстерня та місцева футбольна команда. Основною метою подорожі були відвідини бабусі, котра вже кілька років не вибиралася звідти.

На батькові була стара світло-коричнева шкірянка, що разом із затиснутою між зубами люлькою незмінно супроводжувала його в усіх тривалих поїздках. Мати більшу частину дороги дрімала, а тепер, прокинувшись, вставила в магнітолу касету «Бітлз» і повернулася в мій бік.

– Для тебе, Жулю.

«Paperback writer» тоді була моєю найулюбленішою піснею, і я підмуgiкував із заднього сидіння, поки музику не заглушили крики брата і сестри. Сестра вчепилася братові у вуха. Мартін, якого ми називали тільки Марті, заволав і почав жалітися батькам.

– Тупий ябедник! – крикнула Ліз і знову схопила його за вуха.

Сварка не втихала. Врешті-решт мати повернулася й уважно подивилась на обох. Що то був за погляд... Справжній шедевр. У ньому читалося і розуміння того, як нелегко Марті живеться з такою підступною сестрою, як Ліз, і співчуття до Ліз, що постійно повинна терпіти діставання Марті, та перш за все погляд матері свідчив про те, що будь-яка суперечка безглузда, разом з тим натякаючи: для слухняних дітей на наступній заправці знайдеться морозиво. Ліз і Марті одразу ж замовкли.

– Чому ми повинні кожного року їхати до бабусі? – спитав Марті.

– Чому б не з'їздити хоч раз в Італію?

– Тому що так треба. І тому що ваша *mamie*<sup>[2]</sup> дуже радіє, коли вас бачить, – відповів батько французькою, і далі дивлячись на дорогу.

– Неправда. Вона нас взагалі не любить.

– А ще від неї такий дивний запах... – сказала Ліз. – Як від старого дивана.

– Ні, вона тхне цвілим погребом, – втрутився брат.

– Не кажіть такого про маміе! – наказав батько, звертаючи на кругове перехрестя.

Я подивився у вікно. Вдалині виднілися поля, вкриті кущиками чебрецю й розмарину, а серед них покручені дубки. Повітря тут, на півдні Франції, пахло інакше, і кольори були густішими, ніж вдома. Я запустив руку в кишеню і почав перебирати пальцями сріблясті франки, що залишились у мене з минулого року.

Під вечір ми вїхали в Бердіак. Коли я зараз думаю про це селище, воно завжди нагадує мені буркітливого, але, по суті, доброго старого, що цілими днями сидить та дрімає. Будинки як у більшості районів Лангедоку: стіни з пісковика, прості віконниці, поїдена вітром і дощем черепиця м'яко червоніє в променях завислого над обрієм сонця.

Щебінка затріщала під колесами, коли універсал загальмував перед будинком в кінці рю Ле Гофф. Щось моторошне випромінювала ця будівля, фасад якої заріс плющем, а дах давно потребував ремонту. Все тут ніби пахло минулим.

Батько першим вийшов з машини і пружною ходою рушив до дверей будинку. Він був, як то кажуть, «у розквіті сил». У свої тридцять з гаком він зберіг густе чорне волосся і звичку звертатись до кожного з люб'язною ввічливістю. Я часто бачив, як сусіди чи колеги обступали батька з усіх боків і ловили кожне слово, коли він щось розказував. Причиною тому був передусім його голос: м'який, не занадто низький, проте й не високий, з ледь помітним акцентом, цей голос невидимим ласо охоплював слухачів і змушував їх підходити все ближче. На роботі, де батько обіймав посаду фінінспектора, його дуже цінували, але для нього на першому місці завжди була сім'я. Щонеділі він готував для всієї родини і завжди знаходив час для нас, дітей, а юнацька усмішка надавала йому оптимістичного вигляду. Проте пізніше, розглядаючи його світлини, я

завжди помічав, що вже тоді все було не таким безхмарним, як здавалося. Його очі. У них немов причаївся прихований біль, а може, і страх.

Бабуся з'явилася у дверях. Її рот був перекошеним, а очі дивились повз сина, немовби вона чогось соромилась. Вони обійнялись.

Ми з братом і сестрою спостерігали за цим з автівки. Нам розповідали, що в юності бабуся була чудовою плавчинєю і нею захоплювалося все село. З тих пір минула, мабуть, ціла вічність. Її руки здавались крихкими, зморщене обличчя нагадувало черепащачу голову, а галас, що здіймали онуки, був для неї нестерпним. Ми, діти, страшилися і старої, і її скупко облаштованого будинку зі старомодними шпалерами та залізними ліжками. Чому батько вперто приїздив сюди кожного літа, залишалось для нас загадкою. «Нібито щось змушувало його рік у рік повертатися туди, де йому довелося зазнати найбільших принижень», – якось пізніше зауважив Марті.

Проте було й хороше. Запах кави вранці, сонячні промені на плитковій підлозі у вітальні, м'яке подзвякування, що лунало з кухні, коли перед сніданком брат із сестрою йшли по виделки чи ложки. Батько поринав у читання газети, а мати бралася розплановувати день. А потому екскурсії печерами, прогулянки на велосипедах чи партія петанку в парку.

А наприкінці серпня щорічне свято вина. У цей час у Бердіяку вечорами лунала жива музика, будинки прикрашались паперовими ліхтариками та гірляндами, а вулиці наповнювалися запахом смаженого на грилі м'яса. Ми з братом і сестрою сиділи на широких сходах ратуші та спостерігали, як танцюють дорослі на сільській площі. Мої руки стискали фотоапарат, що його мені довірив батько. То була важка й далебі не дешева камера фірми «Матіуа»<sup>[3]</sup>. Мені доручили знімати свято. Я сприймав це доручення за честь: зазвичай батько нікому не давав користатися своєю фототехнікою. Я з гордістю зробив кілька знімків, доки батько граційно кружляв маму посеред юрби інших танцюристів.

– Тато добре танцює, – тоном фахівця промовила Ліз.

Сестрі було одинадцять. Висока дівчинка з білявим волоссям, вона вже тоді страждала на те, що ми з Марті називали «театральною хворобою»; Ліз завжди поводитися так, нібито вона на сцені. Вона сяяла, мов у світлі софітів, а говорила так голосно й чітко, що її легко змогли б розчути навіть з останнього ряду. Перед чужими людьми сестрі подобалося вдавати з себе дорослу, хоча насправді вона ще зовсім недавно була «маминою принцесою». Ліз співала і малювала, любила гратися надворі з сусідськими дітьми, часто днями не заходила до душу, якось хотіла стати винахідницею, а пізніше мріяла бути ельфійкою. Здавалося, у неї в голові щохвилини пролітає сотня думок.

У той час більшість дівчаток кепкували з неї. Мені часто випадало бачити, як матір сидить у кімнаті Ліз і втішає її після чергової сварки з однокласницями. Після цього мені теж дозволяли зайти до Ліз. Тоді сестра кидалася на мене з обіймами, і я відчував шкірою її гарячий подих, а вона переповідала мені все, на що перед цим жалілася матері, іноді навіть докладніше. Я любив Ліз майже безтямно і не перестав любити, коли роки по тому вона від мене відвернулася.

\* \* \*

Навіть після опівночі повітря все ще залишалось теплим і задушливо вологим. Чоловіки й жінки, що не спішили покидати танцмайданчик, – наші батьки теж були серед них – після кожної пісні обмінювалися партнерами. Я зробив ще одне фото, хоча масивна «Мамія» вже майже валилася мені з рук.

– Дай сюди фотика! – скомандував брат.

– Ні, тато залишив його мені.

– На хвилинку, мені тільки один знімок зробити. Ти все одно не вмієш.

Марті вирвав фотоапарата з моїх рук.

– Не будь таким бридким, – сказала Ліз. – Він так радів, що йому дозволили.

– Так, але фотки у нього гівняні. Він не розуміє, що таке експозиція.

– Один ти все розумієш. Не дивно, що в тебе жодного друга.

Марті зробив кілька знімків. У сім'ї він був другою дитиною. Десять років, окуляри, темне волосся, бліде невиразне обличчя. Якщо в наших з Ліз обличчях легко проглядалися риси обох батьків, то в Марті зовнішню подібність з ними годі було й шукати. Він видавався чужинцем, що прибув нізвідки й чомусь зайняв місце в нашій родині. Мені він геть не подобався. У фільмах, що я їх бачив, старші брати завжди поставали героями і завжди заступалися за менших. Мій же брат завше сторонився інших і цілими днями не виходив з кімнати. То годинами грався зі своєю мурашиною колонією, то досліджував зразки крові, видобуті з розчленованих саламандр або мишей – де Марті набирав стільки мертвих тварин мені було не втямити, але вони ніколи не переводилися. Незадовго до того Ліз обізвала його «огидним фриком», і треба сказати, влучила в яблучко.

Спогадів від тієї поїздки до Франції, якщо не рахувати трагедію, котрою вона закінчилася, у мене залишилось небагато. Проте я й досі пригадую, як ми з братом і сестрою спостерігали за французькими дітьми, що ганяли у футбол посеред свята, відчуваючи себе безмежно чужими. Ми всі втрьох народилися в Мюнхені та вважали себе німцями. Крім деяких типових страв, що готували у нас вдома, ніщо не виказувало нашого напівфранцузького походження. Французькою ми майже не спілкувалися. При цьому познайомилися батьки у Монпельє. Батько переїхав туди після школи, тікаючи від власної родини, а мати тому, що їй подобалася Франція (і тікаючи від власної родини). Розказуючи про часи своєї юності, батьки згадували вечори, коли вони ходили в кіно чи коли мама грала на гітарі, про першу зустріч на вечірці у спільного друга або про те, як вони вдвох – мама на той час уже була вагітною –

подалися до Мюнхена. Після таких розповідей у нас з братом і сестрою завжди виникало відчуття, що ми по-справжньому знаємо своїх батьків. Пізніше, коли їх не стало, нам стало зрозуміло, що нічого ми про них не знали, нічогісінько.

\* \* \*

Ми вирушили на прогулянку, але перед виходом батько не сказав, куди саме, та й дорогою не зронив ні слова. Вп'ятох ми піднялися на пагорб, де починався ліс. Батько зупинився перед високим розлогим дубом.

– Бачите, що на ньому вирізано? – спитав він якимось неуважним тоном.

– *L'arbre d'Eric*, – прочитала Ліз. – Дерево Еріка.

Ми уважно розглядали дуб.

– Там хтось відрубав гілляку, – сказав Марті, вказуючи на круглий і немовби зашрамований слід зрубу.

– А й справді, – пробурмотів батько.

Ми з братом і сестрою зовсім не знали дядька Еріка; нам сказали, що він помер багато років тому.

– Чому дерево так називається? – спитала Ліз.

Обличчя батька просвітліло.

– Бо на цьому місці моєму братові вдалося звабити дівчину, яка йому подобалась. Він приводив її сюди, вони всідалися на лавочку, дивилися вниз на долину, він читав їй вірші, а потім цілував.

– Вірші? – запитав Марті. – І це допомагало?

– Кожного разу. А тому якийсь дотепник вирізав на корі цей напис.

Батько дивився в ранкову небесну блакить. Мати пригорнулася до нього. Я ще раз подивився на дерево і тихо повторив: «*L'arbre d'Eric*».

\* \* \*

Канікули добігали кінця, часу залишалося хіба що на одну, останню прогулянку. Вночі знову лив дощ, листя рясніло важкими краплями, а ранкове повітря приємно холодило шкіру. Як завжди, коли мені вдавалося встати на світанку, мене наповнювало приємне почуття того, що день належить мені. За кілька днів до цього я познайомився з сільською дівчинкою на ім'я Людівін і розказував про неї матері. Батько наприкінці кожної поїздки до Франції виглядав розслаблено, так ніби виконав важливе завдання і тепер ще рік може бути вільним. Час від часу він зупинявся, аби щось сфотографувати, і без упину насвистував собі під ніс. Ліз вирвалася вперед, а Марті неохоче плентався позаду, так що нам постійно доводилось на нього чекати.

У лісі ми набрали на каменисту річку з перекинутим через неї деревом. Оскільки нам усе одно потрібно було на той берег, ми з сестрою і братом спитали, чи можна нам перейти по стовбуру. Батько ступив на нього, щоби перевірити.

– Не впевнений, що це безпечно, – сказав він. – Не знаю, хто як, а я тут переходити не стану.

Ми теж заскочили на дерево і тільки тепер помітили крутий нахил, ослизлу від води кору, гостре каміння, що всіювало дно ріки, і ширину потоку. Від протилежного берега нас відділяло метрів десять, і ставало ясно: той, хто, послизнувшись, полетить у воду, навряд чи обійдеться без ушкоджень.

– Там далі все одно місток, – сказала Ліз.

Зазвичай вона ні перед чим не зупинялась, але цього разу злізла й пішла далі. Брат поплентався за нею. Тільки я залишився стояти на місці. Тоді я ще нічого не боявся і всього декілька місяців тому я першим з усього класу наважився з'їхати на велосипеді крутим схилом. Через кілька метрів я втратив контроль, полетів догори

дригом і зламав руку. Та, щойно загоєний перелом звільнили від гіпсу, я вже шукав нових небезпек і пригод.

Я не відводив погляду від стовбура, що лежав переді мною, а тоді, недовго думаючи, почав обережно просуватися вперед.

– Ти зовсім здурів, – крикнув Марті, та я не збирався дослухатися.

Десь на середині я ледве не зірвався, глянувши на гостре каміння, що виднілось під водою. В голові запаморочилося, серце прискорило ритм, і я, не озираючись, пробіг останні метри, що відділяли мене від берега, а відчувши під ногами землю, скинув руки догори і полегшено видихнув. До самого мосту батьки, Ліз і Марті йшли лівим берегом і тільки я правим. Час від часу я дивився в їхній бік і задоволено усміхався. Ще ніколи не доводилося так собою пишатися.

\* \* \*

Полишивши ліс, річка стала ширшою, а її течія стрімкішою. Дощ, що лив останніми днями, наповнив її водою. Розмиті береги затягнуло мулом, і табличка перед нами попереджала, щоб відпочивальники не підходили надто близько.

– Якщо впасти туди, то вважай, потопельник, – сказав Марті, споглядаючи бурхливий потік.

– Що ж, сподіваймося, ти так зробиш і ми тебе нарешті здихаємося, – відповіла Ліз.

Марті підступив до неї, але Ліз спритно відскочила і, схопивши матір під руку, спокійно, наче нічого не сталося, рушила далі, як це вміла робити лише вона.

– Знову задиралась до хлопців? – спитала мама. – Видно, таки доведеться залишити тебе тут з бабусею.

– Ні! – вигукнула Ліз із наполовину награним жахом у голосі. – Тільки не це.

– На жаль, ти не залишаєш мені вибору. Не хвилюйся, бабуся за тобою приглядатиме, – сказала мама, копіюючи докірливий погляд старої. Сестра засміялася.

Матір однозначно була головною зіркою в нашій сім'ї, принаймні для нас, дітей. Приваблива й тендітна, вона мала друзів в усіх куточках Мюнхена і часто збирала вечірки, де можна було побачити художників, музикантів та акторів. Одному богові відомо, де вона з усіма ними познайомилась. Звісно, такі прості слова, як «приваблива» і «граційна», не здатні передати наші відчуття від того, що якимось дивом суміш найкращих рис Грейс Келлі й Інґрід Берґман виявилася нашою матір'ю. Дитиною я не міг збагнути, чому вона працює вчителькою, якщо заввиграшки могла б стати всесвітньо відомою актрисою. Сама вона завжди виконувала просту хатню роботу з приємною і трохи самоіронічною усмішкою. Лише пізніше я став здогадуватись, яким гнітючим мав видаватися їй побут.

Діставшись рівної трав'янистої місцини, ми зупинились на привал. Поки батько набивав люльку, ми налягли на прихоплені з собою бутерброди з шинкою. Потому мати взяла гітару й зіграла пару пісень Жильбера Беко.

Почувши, як мама і батько співають дуетом, Марті закотив очі.

– Будь ласка, не треба. Це просто сором.

– Нас тут все одно ніхто не чує, – відповіла матір.

– Ще й як чує, – сказав Марті, вказуючи на протилежний берег, де вместилися на відпочинок сім'я з дітьми нашого віку і собакою невизначеної породи. Пес був ще зовсім молодим і з нестримною енергією ганяв між ними.

Було вже близько полудня, і сонце стояло високо в небі. Почало припікати, і ми з Марті, знявши футболки, вляглися на простирadlo. Ліз малювала в блокноті якісь дрібниці та раз по раз старанно виводила своє ім'я. Останнім часом вона писала його всюди – на папері, на столі, на обкладинках папок і серветках, – щоразу приміряючи, який почерк найбільше до нього пасує. *Ліз, Ліз, Ліз.*

Батьки вирішили пройтися і, обійнявшись, зникли вдалині. Ми з сестрою і братом лишилися біля річки. Краєвид заливало сонцем. Марті та Ліз грали в карти, я бринькав на гітарі і спостерігав за сім'єю на другому березі. Звідтіля майже постійно лунав сміх, час від часу гублячись у голосному гавканні собаки. Один з дітей вряди-годи шпурляв то в один, то в інший бік палицею і чекав, доки собака принесе її назад, але за деякий час хлопцеві набридло і він сховав палицю під ковдру. Собака, якому все ще хотілося гратися, почав бігати від одного з господарів до іншого і зрештою, не зумівши нікого зацікавити, рвонув вниз берегом. Побачивши велику ломаку, що заплуталась у заростях поблизу води, пес вчепився в неї зубами і став тягти, проте ломака пручалася. Течія ріки у цьому місці ставала особливо сильною та рвучкою. Я єдиний спостерігав за собакою і відчув, як встає дибки волосся на потилиці.

Пес не збирався відступатися і в запалі все ближче й ближче підходив до бурхливої води. Я вже було збирався привернути увагу незнайомців, щоб сказати їм про це, та раптом почув пронизливе вискотіння. Край крутого берега обвалився в річку, і собака завис над водою, вчепившись зубами за ломаку. Він скарчав і перебирав передніми лапами, намагаючись видертись назад, але течія була надто стрімкою. Скавучання ставало все голоснішим.

– О боже, – промовила Ліз.

– Йому не врятуватися, – сказав Марті з упевненістю судді, що виносить вирок.

Сім'я на тому березі помчала до собаки, але марно: в останню мить ломака вислизнула з обклучених навколо неї пагонів, і її разом з собакою понесло течією.

Якусь хвилину пес тримався на поверхні, а потім зник у бурхливому потоці. Діти на тому березі зайшлися криком і слізьми. Я повернувся та подивився в обличчя брата і сестри. Їхні очі в ту мить назавжди закарбувалися мені в пам'ять.

\* \* \*

Ввечері, лежачи в ліжкові, я все ще чув пронизливе скавчання. Ліз весь день залишалась у пригніченому настрої, а Марті, здається, не зронив і слова. Але найдивнішим мені видавалось те, що батьків не було поруч, коли це сталося. Звісно, повернувшись, вони взяли нас втішати, проте це не змінило того, що ми з братом і сестрою пережили щось жаске наодинці.

Тієї ночі я довго не міг заснути, крутився з боку на бік. Те, як безтурботна радість іншої сім'ї за мить змінилась горем, не йшло мені з голови. Я знову згадав дядька Еріка, як нам сказали, що він «загинув». До цього дня моє життя проходило безжурно, та вочевидь у світі існували невидимі сили та течії, спроможні враз перевернути його догори дном. І деякі родини горе оминало, а інші його немовби притягували, тож цієї ночі я питав себе, чи можемо ми бути однією з цих інших родин.

## На роздоріжжі (1983–1984)

Три з половиною роки по тому, у грудні тисяча дев'яťсот вісімдесят третього: останнє Різдво з батьками. По обіді, ближче до вечора, я стояв біля вікна у своїй дитячій кімнаті, поки інші прикрашали вітальню. Як і кожного року, я знав: мене покличуть, коли все буде готово. Але скільки ще чекати? Я чув невдоволене бурчання брата, примирливий сміх матері. Чув, як сестра з батьком сперечаються, яку скатертину вибрати. Щоб розважитися, я став дивитися у вікно на наш двір з по-зимовому голими деревами, гойдалкою і зведеною між гілками одного з дерев халабудою. За останні роки багато що змінилось, але не цей двір, котрий мені так подобався.

У двері постукали. У кімнату зайшов батько. Він був у синьому кашеміровому светрі та пожевував мундштук своєї люльки. Тоді йому було вже під сорок. Чорне волосся над лобом порідшало, юнацька усмішка зникла. Що з ним трапилось? У згорбленій постаті, що застигла переді мною, було важко розпізнати самовпевненого оптиміста, яким він здавався декілька років тому.

Тепер він і мама рідко робили щось удвох, куди частіше батько на години зникав з дому зі своїм фотоапаратом. Але своїх знімків він нам ніколи не показував, і, навіть граючись з друзями, я спиною відчував його неспокійний погляд. У батькових очах світ був місцем постійної небезпеки. Загроза існувала повсякчас. Наприклад, коли мати була за кермом («Куди ти так женешся, Лено, хочеш, щоб ми розбилися на смерть?»). Або коли я щорік перебігав ту річку під Бердіяком по стовбуру зваленого дерева («Жулю, я прошу тебе, мені *справді* несила на це дивитися. Якщо ти впадеш, то зламаєш шию!»). Чи коли Ліз збиралася з подругами на концерт («Я забороняю тобі туди йти! Хтозна, що за типи там ошиваються!»). Думаю, якби батькові дали написати poradник, він би назвав його «Краще не треба».

Лише ганяючи з друзями у футбол на галявині посеред парку, батько трохи розслаблявся, і тоді я захоплено спостерігав, з якою легкістю він вів м'яча через усе поле, вправно обходячи одного суперника за іншим. В юності він грав у якійсь французькій любительській команді та досі чудово орієнтувався у просторі грального майданчика, безпомилково вгадував паси супротивників, першим помічав дірки в обороні, завжди виринаючи там у слушний момент. Одне слово, він був єдиним, хто знався на цій грі.

Батько підійшов і став перед вікном поруч зі мною. Він пахнув тютюном і своїм гіркувато-дерев'янистим, з нотками моху, лосьйоном після гоління.

– Радієш святу, Жулю?

Я мовчки кивнув, і він поплескав мене по плечу. Раніше, коли батько повертався з роботи, ми часто прогулювалися по Швабінгу<sup>[4]</sup>. Тут ще можна було побачити старі кнайпи, розташовані на розі, маленькі кав'ярні з високими столиками, вкриті брудом жовті телефонні будки і крамнички, набиті всякою всячиною: тут можна було купити і шоколад, і вовняні панчохи і – моє улюблене – сертифікат про володіння земельною ділянкою на Місяці. Район здавався непомірно розрослим селом, де час рухався сповільненим темпом. Іноді ми заходили в парк по морозиво, і батько розказував, як юнаком півроку пропрацював у порту Саутгемптона<sup>[5]</sup>, щоб заробити гроші на навчання і заодно підучити англійську, або про витівки його брата Еріка, коли вони були дітьми. Такі історії я любив найбільше.

Але найчіткіше в пам'яті закарбувалася порада, яку я почув від батька під час останньої прогулянки. Спочатку я не зовсім розумів, що саме він мав на увазі, проте роки по тому ці його слова стала для мене свого роду заповітом.

– Найважливіше, Жулю, знайти справжнього друга, – сказав він того дня і, помітивши, що я зиркнув на нього розгублено, пильно подивився мені у вічі. – Справжній друг – це той, хто завжди з тобою, вірний супутник на все життя. Ти повинен його знайти, бо це

важливіше за усе, навіть за кохання. Тому що кохання минає. Ти мене слухаєш?

Відчувши на плечі батькову руку, я відкинув палицю, якою саме грався, подалі і спитав:

– Хто твій справжній друг?

Батько лише похитав головою.

– Я втратив його, – відповів він за мить, не виймаючи люльки з рота. – Хіба це не дивно? Попросту втратив.

Я не знав, що на це відповісти, проте вже тоді здогадувався, що ці дружні слова – плід власного розчарування. Однак я їх запам'ятав. Краще б не запам'ятовував.

– Чув, тобі дістанеться неабиякий подарунок, – сказав батько французькою, виходячи з кімнати.

– Справді? Який?

– Потерпи ще кілька хвилин, – усміхнувся він.

Легко сказати «потерпи». З-за дверей вже лунала фортепіанна музика – «Тиха ніч» і «A la venue de Noël». За мить у коридорі нарешті почулось тупотіння, і Марті з Ліз, розчахнувши двері, опинились на порозі.

– Усе, виходь!

Ялинка у вітальні майже торкалась вершечком стелі і була прикрашена яскравими кульками, дерев'яними фігурками і свічками, а під нею купою лежали подарунки. Пахло воском і хвоєю. Посеред столу виднілася велика печена індичка, а поруч – картопляний ґратен, рагу з ягняти, ростбіф, брусничний джем, прикрашений масляним кремом торт і листові тістечка. На Різдво їжі завжди було забагато. Те, що залишалося, ми доїдали наступного дня як холодні закуски, і мені це страшенно подобалося.

Після вечері ми співали різдвяних пісень, а потім, перед урочистим розпаковуванням подарунків, залишався останній ритуал: мама грала на гітарі «Moon River»<sup>[6]</sup>. Вона завжди насолоджувалась тою миттю і змушувала нас вмовляти її взяти гітару до рук.

– Ви й справді хочете ще раз почути цю пісню?

– Так! – кричали ми в один голос.  
– Не знаю, мені здається, це ви з ввічливості.  
– Ні, ми справді хочемо послухати! – кричали ми ще голосніше.  
– Дайте мені нову публіку, – зітхала мама. – Ця вже давно від мене втомилася.

Ми волали щосили, доки вона не погоджувалася заграти.

Наша матір все ще залишалась для нас головною в сім'ї. Коли вона була поруч, сварки Марті з Ліз ставали безглуздими суперечками, з яких сміялися всі, а шкільні невдачі й дитячі кризи – дрібними прикροщами. Вона позувала Ліз для її малюнків і дивилась разом з Марті в мікроскоп, щоби побачити результати його досліджень. Мене вона навчила куховарити і навіть розповіла мені свій таємний рецепт «торта, перед яким неможливо встояти». Він складався з липкої шоколадної маси і спричиняв миттєву залежність. І хоча матір була трошечки лінивою (класична сцена – мама лежить на дивані та посилає нас до холодильника по щось смачненьке) і потайки курила, ми всі хотіли бути схожими на неї.

Мама нарешті почала грати, і за мить кімната наповнилась її голосом.

Moon River, wider than a mile,  
I'm crossing you in style some day.  
Oh, dream maker, you heart breaker,  
Wherever you're going I'm going your way<sup>[7]</sup>.

У цю мить – кожного року – все було на своїх місцях. Ліз слухала з відкритим ротом, брат зворушено поправляв окуляри, батько прислухався з сумними очима, але замороженим обличчям. Поруч з ним сиділа тітка Гелена, старша мамина сестра, весела повна жіночка, що самотньо мешкала у своїй квартирі посеред кварталу Глокенбах<sup>[8]</sup> і щоразу дивувала нас щедрими подарунками. Якщо не

рахувати французької бабусі, тітка була нашою єдиною ріднею, тоненькою гілочкою на родовому дереві Моро.

Коли почали розпаковувати подарунки, я першим схопився за подарунок батька. Він був великим і трохи незграбним. Я одним рухом роздер упаковку і побачив стару «Мамію». Батько очікувально поглядав на мене. Я знав цей фотоапарат, проте востаннє брав його в руки на тому святі в Бердіяку. «Мамія» була далеко не новою і подряпаною з усіх боків, лінза нагадувала величезне циклоп'яче око, а кнопки і коліщатка трохи заїдали. Я розчаровано відклав камеру і став відкривати інші подарунки.

Від матері я отримав червоний шкіряний блокнот і три книжки: «Том Сойєр» (sic!), «Маленький принц» і «Крабат». Вона все ще іноді читала мені перед сном, але частіше змушувала мене самого читати вголос і хвалила, коли я старався. Незадовго до того я вперше написав власну історію про зачарованого собаку. Мамі вона дуже сподобалась. Я взяв червоний блокнот і пізніше, коли інші розважалися настільними іграми, почав записувати туди власні думки.

\* \* \*

Незадовго до нового року ми вперше і востаннє побачили, як батько плаче. Того дня, по обіді, я лежав на ліжку й записував нову оповідку. Це була історія бібліотеки, де книжки вночі потайки розмовляли між собою, вихвалялися своїми авторами і скаржилися, що стоять в непримітному кутку на одній з останніх полиць.

Сестра, не постукавши, зайшла в кімнату і причинила двері. На її обличчі сяяла бешкетна усмішка.

– Що таке?

Власне кажучи, я приблизно здогадувався, про що вона прийшла поговорити. Ліз на той момент було чотирнадцять, і цікавили її всього три речі: малювання, низькопробні фільми про кохання і

хлопці. Тепер вона була найсимпатичнішою дівчинкою в класі: з білими кучерями, глибоким голосом і усмішкою, здатною будь-кого звести з розуму. На шкільному подвір'ї її часто можна було побачити в оточенні інших дівчат, котрим вона розказувала, з яким хлопцем де поцілувалася і як нудно чи, в ліпшому разі, посередньо це було. Добре не було ніколи, а хлопці завжди були старшими, з міста, однокласникам про поцілунок з Ліз годі було й мріяти. Іноді вони все ж намагалися добитися прихильності моєї сестри, але вона їх ігнорувала.

Ліз всілася на ліжко і штовхнула мене ліктем.

– Зрадник, ось ти хто!

Я продовжував записувати історію і слухав упіввуха.

– Чому?

– Ти цілувався з дівчинкою.

– Звідки ти знаєш? – зашарівся я.

– Моя подружка тебе бачила. Вона сказала, ви цілувались прямо перед нашими дверима і ти засунув язика їй майже в горлянку. Сказала, ви виглядали мов два лабрадори.

Ліз зареготала, відібрала в мене блокнот і стала замальовувати сторінку якимись фігурками і своїм ім'ям. *Ліз, Ліз, Ліз.*

Історія про поцілунок була правдою. Я вмів спілкуватися з дівчатами так, ніби то хлопці, і час від часу отримував любовні записки, нишком просунуті під партою. Життя здавалося наповненим добрими знаками, і моя самовпевненість зростала. Я був нетиповим старостою: на уроках часто розмовляв і подеколи з нахабною усмішкою задирав ноги на парту, чекаючи, доки вчитель почне сваритися. Пізніше така поведінка здавалася мені по-дурному зухвалою, але в тому віці мені подобалося задавати тон серед друзів і бути в центрі уваги. Я почав зависати зі старшими хлопцями і час від часу влаштовував бійки. Коли хтось з нової компанії невдало жартував про мене, я одразу ж кидався на нього з кулаками. Ці жарти ніколи не були по-справжньому злими, і все ж добряче зачіпали. Дехто зі старших хлопців уже випивав і покурював траву,

та я поки що відмовлявся, коли мені пропонували долучитися. І, звісно, я не розказував їм, що люблю читати та вигадую власні історії. Я знав, за таке мене обов'язково засміють, тому ретельно приховував цей бік свого життя.

– Ну і як поцілунок? – спитала Ліз, жбурляючи блокнот мені на коліна.

– Не твоє діло.

– Та кажи вже. Ми завжди все один одному розказуємо, хіба ні?

– Так, але зараз мені не хочеться.

Я підвівся і пішов у батьків кабінет, де завжди стояв легкий запах пилу і старих паперів. Почувши, що сестра йде за мною, я прикинувся зосередженим і став порпатися в шухлядах письмового стола. У більшості з них не було нічого крім чохлів для окулярів, чорнильниць і пожовклих аркушів. Але діставшись до найнижчої, я натрапив на фотоапарат фірми «Leica» з чорним корпусом і сріблястим об'єктивом. Він був в оригінальній упаковці, і я ніколи не бачив, щоби батько ним щось знімав. У тій же шухляді лежав лист, написаний французькою. Почерк видався мені невідомим.

*Любий Стефане, ця камера – для тебе. Нехай вона завжди нагадує тобі, ким ти є насправді, і про все, що життя не має права зламати. Будь ласка, спробуй мене зрозуміти.*

Хто написав цього листа? Я поклав його назад у шухляду і почав оглядати фотоапарат, перевів затвор, покрутив кільця на об'єктиві. Пил танцював у сонячному промені, що падав від вікна.

Ліз щойно випадково побачила себе в маленькому дзеркалі і, задоволена відображенням, почала вертітися, спостерігаючи себе з різноманітних ракурсів, а потім знову повернулася до мене.

– А що, як я ще ніколи не цілувалася?

– Що?

Сестра мовчала, жуячи нижню губу.

– Ти ж тільки тим і займаєшся, що розказуєш, з ким, де і коли, – додав я, погойдуючи камерою, що звисала з моєї руки. – Весь час тільки про це й говориш.

– Мій перший поцілунок повинен бути особливим, я...

Підлога заскрипіла, і на порозі з'явився брат, якому незрозумілим чином вдавалося винюхувати всі наші домашні таємниці. З хитруватої усмішки ми здогадались, що він підслуховував.

Марті на той час було тринадцять. Заучка-одинак в окулярах з металевою оправою, худий і блідий мов крейда. Дитина, що терпіти не могла дітей, а тому постійно шукала товариства дорослих або свідомо обирала самотність. Він завжди лишався в тіні нашої сестри, котра ніколи не пропускала можливості позлити Марті, ігнорувала його в школі й сміялася з того, що в нього немає друзів. А тут мов подарунок долі до рук потрапила таємна інформація, здатна вмить зруйнувати шкільну репутацію Ліз.

– Цікаво, – промовив Марті. – То ти відшиваєш усіх зі школи, бо боїшся? Бо ти ще й досі мамина доця, що полюбляє малювати всяку дурню?

Ліз на секунду розгубилась, але швидко взяла себе в руки.

– Тільки спробуй комусь розказати...

– І що тоді? – засміявся Марті й почав імітувати звуки поцілунку.

Ліз кинулась на нього, вони вчепились одне одному в волосся, а потім стали штурхатися руками й ногами. Я спробував їх розчепити і не помітив, хто саме вибив камеру в мене з руки, лише побачив, як вона пролетіла через усю кімнату і врізалась об'єктивом... Лайно!

У кімнаті одразу запанувала тиша. Я підняв «Лейку» і подивився на розбитий об'єктив.

Ми втрьох стали радитися, що робити далі.

– Давайте просто покладемо її назад у стіл, – запропонувала Ліз.  
– Може, він і не помітить.

Як завжди, останнє слово залишилося за нею.

Того дня батько прийшов додому напрочуд рано. Він виглядав збудженим і одразу ж зник у своєму кабінеті.

– Йдіть сюди! – наказала нам з Марті Ліз.

Усі втрьох ми крізь шпарину спостерігали, як батько якийсь час неспокійно ходив по кімнаті, знову і знову проводячи рукою по волоссю. Потім зняв зелену слухавку дискового телефона і набрав номер.

– Це знову я, – промовив він зі своїм м'яким французьким акцентом. – Стефан. Я хотів сказати, що ви робите помилку. Ви не можете просто так...

Очевидно, співрозмовник його одразу ж перебив, і батько немовби осів.

– Але ви... Ні, це все-таки... – декілька разів намагався вклинитися він, і навіть видавив з себе благальне «будь ласка», але, по суті, так нічого і не зміг сказати.

– Ви могли хоча б натякнути, – нарешті вимовив батько. – Після дванадцяти років. Я можу...

Співрозмовник знову змусив його замовкнути. Після цього батько просто поклав слухавку і, відійшовши від телефона, на декілька секунд завмер у центрі кімнати, неначе робот, якого відімкнули від живлення. Від цього видовища ставало не по собі.

Нарешті життя знову повернулося до нього. Батько підійшов до письмового столу, і я одразу ж зрозумів, у яку шухляду він зараз загляне. Спочатку батько перечитав листа, а потім вийняв з упаковки «Лейку». Помітивши розбитий об'єктив, він здригнувся, а потім поклав фотоапарата й листа назад у стіл і підійшов до вікна. Саме тоді ми побачили, що він плаче. Ми не знали, що було причиною тих сліз: телефонна розмова, зламана «Лейка» чи важкість від усього, що звалилося на нього протягом останніх років. Ми знали лише, що не хочемо бачити, як він плаче, і тому крадькома повернулися до своїх кімнат.

\* \* \*

Після нового року батьки повідомили нам, що на вихідні поїдуть до Монпельє. Ця спонтанна подорож, здавалось, якось була пов'язана з батьковим звільненням, проте мати сказала лише, що вони збираються відвідати друзів і не можуть взяти нас з собою, тому за нами пригляне тітка.

– Ми вже не такі малі, щоб за нами треба було приглядати, – обурилась Ліз. – Мені чотирнадцять.

– Це скоріше для двох інших молодих людей, – відповіла мама, поцілувавши її в лоб.

– Дякую, я все чув, – сказав Марті, не відриваючи погляду від своєї газети.

Ми ділили наш мюнхенський будинок зі іще дев'ятьма мешканцями. Однією з них була Марлен Якобі, молода і надзвичайно симпатична вдова, завжди вдягнена в чорне. Коли ми бачили її, вона завше була сама, і я не міг усвідомити, як можна вести настільки самотнє існування. А от Ліз, навпаки, захоплювалась нею і завжди оживала, коли ми зустрічали сусідку на сходах або посеред вулиці.

– Яка ж вона красива, – схвильовано видихала сестра, щипаючи мене за руку або штовхаючи в бік.

Ми з Марті не поділяли цього захоплення Ліз і невдовзі почали з неї кепкувати.

– Якобі щойно була тут, – сказали ми їй якось по обіді. – Ви розминулися всього на кілька секунд. Вона виглядала такою *гарною*, ще гарнішою, ніж зазвичай.

– Та невже, – вдавано байдуже відмахувалась Ліз. – Я не вірю жодному вашому слову.

– Дарма не віриш, вона навіть про тебе спитала, – вели ми далі. – Сказала, що хоче з тобою одружитися.

– Малолітні ідіоти, – огризнулась Ліз і примостилася на диван поруч з мамою. – Мам, – промовила вона, дивлячись на мене з хитрою посмішкою, – вгадай, хто недавно вперше поцілувався з дівчиною.

Мати одразу ж повернулася в мій бік.

– Це правда? – спитала вона, і в цьому питанні мені почулося схвалення.

Сьогодні я більше не можу згадати, про що ми говорили після цього, але пам'ятаю, як мама раптом підвелась з дивана і поставила платівку з піснею «*Via Con Me*» у виконанні Паоло Конте. Мати простягнула мені руку.

– Жулю, послухай, – сказала вона, коли ми вже танцювали. – Якщо захочеш підкорити якусь дівчину, потанцюй з нею під цю пісню. Після цього вона точно буде твоєю.

Мама засміялася. Лише роки по тому я усвідомив, що то був єдиний раз, коли вона говорила зі мною на рівних.

Незадовго до того, як батьки вирушили з дому, між мною та батьком відбулася невелика суперечка. Я хотів би описати нашу розмову так, як сам протягом довгого часу відтворював її в пам'яті.

Я випадково проходив повз спальню, де батько якраз пакував речі. Він виглядав напруженим.

– Добре, що ти тут. Мені треба з тобою поговорити.

Я став на порозі, прихилившись плечем до одвірка.

– Про що?

Він не одразу перейшов до справи. Почав зі звичних зауважень про старших хлопців, які йому не дуже подобалися, про те, що я опинився в «поганій компанії». Але потім усе-таки заговорив про свій різдвяний подарунок, фотокамеру.

– Вона все ще лежить у кутку. Ти жодного разу нею не фотографував, хіба ні? Ти її навіть до пуття не роздивився.

Мені раптом стало його шкода, і я присоромлено відвів погляд.

– Це справді цінна річ. У твоєму віці я б страшенно зрадив такому подарунку.

– Я не знаю, як нею користуватись. Вона така важка і стара.

Батько підвівся і підійшов ближче. Його довготелеса постать нависла наді мною.

– Це класика, розумієш? – У цю мить його обличчя набуло майже юнацького вигляду. – Вона краща за сучасні камери. Це фотоапарат з *душею*. Коли ми повернемось, я покажу тобі, як нею працювати, як проявляти плівку і робити світлини. Домовились?

Я невпевнено кивнув.

– У тебе чутливе око, Жулю. Я дуже зрадію, якщо ти колись почнеш фотографувати, – сказав батько, і я назавжди запам'ятав ці слова.

Що ще лишилось у мене в пам'яті від того вечора? Те, що мати на прощання поцілувала мене в лоб. Я, напевно, не менше тисячі разів згадував цей поцілунок, останні обійми, її запах та її заспокійливий голос. Згадував так часто, що зрештою втратив усяку впевненість у тому, що це відбулося насправді.

\* \* \*

Ми з братом і сестрою всі вихідні сиділи вдома, граючи з тіткою в «Барикади»<sup>[9]</sup> (єдиною метою Ліз, як завжди, було заблокувати Марті за допомогою двох білих каменів), а ввечері я готував для усіх омлет з грибами за маминим рецептом.

В суботу ми з Ліз ходили в кіно, і коли батько зателефонував, вдома був лише Марті. Вони з мамою чомусь захотіли зостатися ще на день-два і винайняли автівку, щоб з'їздити в Бердіяк.

Я не мав нічого проти такого плану і радів у передчутті маленьких подарунків і сиру, котрі батьки повинні були привезти з півдня Франції.

А потім настало восьме січня, неділя. Усі наступні роки я часто намагався переконати себе в тому, що в той день у мене було якесь неясне передчуття, але це, мабуть, нісенітниця. Ближче до вечора пролунав телефонний дзвінок. Коли тітка підняла слухавку, я одразу ж відчув, як змінилась атмосфера в кімнаті, і мені захотілось сісти. Марті теж раптово завмер на місці. Усе інше я забув. Не знаю, що я

робив уранці, що робив після цього дзвінка, чому сестри тоді не було вдома...

Від того дня лишився один-єдиний спогад, значення якого відкрилося мені набагато пізніше.

По обіді я забіг до вітальні весь немов наелектризований. Ліз малювала щось коміксове, брат сидів поруч і виводив своїм нерозбірливим мишачим почерком листа Гуннарові Нордалю. Так звали його норвезького друга з листування. Ми з Ліз завжди казали, що Гуннара не існує, що Марті його всього-на-всього вигадав.

Я став перед братом у типову боксерську стійку. Тоді я захоплювався Мохаммедом Алі і вважав, що чудово його копіюю. Найбільше мені подобалося імітувати хвалькуваті заяви, що їх боксер робив перед поєдинком.

– Твій день прийшов, щуряко! Знаєш, хто ти? Черговий дядько Том!

– Жулю, це дратує. До того ж ти навіть не знаєш, що означає «дядько Том».

Я штовхнув Марті в плече. Він ніяк не зреагував, я штовхнув ще раз. Брат замахнувся в мій бік, але я відскочив і став демонструвати бій з тінню.

– Пурхай як метелик, жаль як бджола.

Здається, імітатор з мене був такий собі, проте знамениті швидкі рухи ногами, «танець» Алі, мені вдавалися, на ура.

Ліз, затамувавши подих, стежила за розвитком подій.

Я знову дав Марті штурхана.

– У другому раунді тобі кінець, – вигукнув я, витріщаючи очі. – Я боровся з алігатором, знерухомив блискавку і підкорив грім. Минулого тижня я на смерть забив скелю, покалічив камінь і віддубасив цеглину. А ти такий потворний, що цей бій мені доведеться провести з заплющеними очима.

– Не заважай.

– Точно, не заважай Марті, коли він пише своєму уявному норвезькому другові, – глузливо сказала Ліз.

– Які ж ви нудні, – відповів Марті.

На третій раз я, не шкодуючи сил, дав йому потиличника. Ручка ковзнула аркушем, залишивши по собі карлюку. Марті підскочив, мов ошпарений, і погнався за мною по кімнаті. Ми почали мотузити один одного. Спочатку брат виглядав розлюченим, але коли я, задихаючись, і далі описував свою велич, Марті не зміг втриматись від сміху і ми припинили бійку.

Приблизно в цей час мої батьки сідали в орендоване «рено», щоби поїхати до бабусі в Бердіяк. Разом з тим молода жінка, адвокат за професією, сідала у свою «тойоту». В Монпельє в неї була запланована зустріч за вечерею, спізнюватися не хотілося. «Тойоту» занесло на мокрому асфальті і, виїхавши на зустрічну смугу, вона врізалась в «рено» моїх батьків. Двоє людей загинуло на місці.

Молодій юристці дивом вдалося вижити.

## Кристалізація (1984–1987)

За цим настала похмура незбагненність, важкий туман, з якого проступають лише короткі поодинокі спогади. Як я стою у своїй кімнаті в Мюнхені і дивлюся у вікно на двір з гойдалкою і халабудою на дереві, спостерігаю, як ранкове світло пробирається між гілок. Останній день у нашій наголо прибраній квартирі; я чую, як Марті гука:

– Жулю, ти йдеш?

Я неохоче відвертаюся від вікна. Не можу позбутися думки, що більше ніколи не подивлюсь крізь нього на рідний двір, проте нічого не відчуваю, не відчуваю навіть, що дитинство лишилось позаду.

Потім перша ніч в інтернаті. Ми прибули запізно, і мене одразу ж відділяють від брата й сестри. Стискаючи в руці валізу, я просуваюсь голим коридором. Від лінолеумної підлоги відгонить оцтом. Поруч іде вихователь. Він рухається занадто швидко, я трохи відстаю. Нарешті зупиняємось перед одними дверима. За ними – кімната з трьома ліжками. Двоє з них уже зайняті. Діти сонно кліпають очима. Щоб не спантеличувати їх ще більше, вимикаю світло й роздягаюся в темряві. Ховаю прихоплену з дому м'яку іграшку під подушкою. Вмостившись у новому ліжкові, думаю про батьків і Марті з Ліз, котрі немовби зовсім поруч, та водночас безкінечно далеко, але я не плачу, не плачу ні секунди.

Ще згадую один зимовий день декілька тижнів по тому. Поривчастий вітер лютує над засніженим пагорбкуватим полем. Я застібаю куртку, прикриваю обличчя рукою й пробираюсь далі. З носа тече, черевики приминають свіжий сніг, і він рипить на кожному кроці. Від холоду болить у легенях. Через годину я опускаюся на зледенілу лавочку і дивлюся вниз на рівнину. Вона виглядає онімілою й чужою. Я уявляю, як стрибаю вниз і майже долітаю до блискучої снігової поверхні, як вітер раптом підіймає

мене в повітря, забиваючи дух. Я швидко набираю висоту, злітаю вгору, пришвидшуюсь, вітер свище повз вуха, і я, розкинувши руки, лину за обрій, геть звідси. Знову дивлюся на інтернат, майже непомітний вдалині, і уявляю, чим вони там займаються без мене. Катаються на санках чи говорять про дівчат, по-дурному вихваляються і задираються один до одного, іноді передаючи куті меду, хоча ці сварки забуваються майже за мить. Поступово у щораз густіших сутінках засвічуються перші вогники, і я думаю про колишнє, зненацька перекреслене випадком життя в Мюнхені, та ця туга за домівкою тепер не більш ніж збілілий рубець на місці колишньої рани.

Коли я доходжу назад до інтернату, помічаю, що небо вже по-нічному чорне. Я відчиняю двері головного входу. З їдальні до мене долинають веселі голоси, повітря наповнене змішаним запахом їжі, поту й дезодоранту. Пронизане таємними очікуваннями, сміхом і затамованим страхом. Я йду по коридору і бачу незнайомого хлопця, що рухається мені назустріч. Він розглядає мене, новачка, з недовірою. Я інстинктивно випростуюся, щоб здаватися старшим, і намагаюсь не зробити якогось зайвого руху. Юнак мовчки проходить повз.

Діставшись власної кімнати, сідаю на ліжко і струшую з волосся сніг. Просто-на-просто перебуваю тут, привид, крихітна істота, одинадцятирічний хлопчак. Нерухомо сиджу в пустій кімнаті, поки всі інші роправляються з вечерею. Пізніше на мене чекає покарання за запізнення. Я сиджу, втупившись у темряву за вікном.

\* \* \*

Школа-інтернат, куди нас з братом і сестрою влаштували після смерті батьків, була аж ніяк не елітарним закладом з тенісними кортами, хокейними полями і гончарними майстернями, як ми малювали у своїй уяві, а простим державним інтернатом,

розташованим у сільській місцевості. Дві сірі будівлі та їдальня стоять на ділянці місцевої гімназії. Вранці ми разом з сільськими дітьми йшли до школи, а по обіді та ввечері проводили час у власних кімнатах, на озері або на футбольному полі. До цього казармового життя швидко звикаєш, проте воно і через роки не перестає гнітити; коли місцеві однокласники після уроків повертаються додому, до своїх сімей, а ти лишаєшся на території інтернату, відчуваєш себе нібито неповноцінним. Спартанські кімнати доводилося ділити з чужаками, котрі подекуди ставали друзями. А за рік знову доводилось переселятися. Важко вмістити все життя в такі вузькі часово-просторові рамки; сварки спалахували повсякчас, а ночі нерідко минали в розмовах. Про дійсно важливі речі говорили вкрай рідко і ніколи не продовжували ці розмови вдень, куди частіше обговорювали вчителів або дівчат: «Бачив? За обідом вона знову на мене подивилася» або «Тобто як ти її не знаєш? Дідько, Моро, вона найгарніша в усій школі».

Багато хто з мешканців інтернату потрапив сюди через неприйнятну поведінку вдома, погану успішність у школі або вживання наркотиків. Час від часу сюди заносило і справжніх малолітніх злочинців, оскільки інтернат як державна установа був зобов'язаний приймати майже кожного. Сільська молодь розгублено спостерігала, як психи з міста вриваються в їхню ідилію. «Ти теж з *притулку?*» – питали вони, причому «притулок» для них скоріше був синонімом до божевільні, ніж до школи-інтернату. В їдальні ми похапцем ковтали все, що нам діставалось. Їжі ніколи не було забагато, а нас сповнював голод, вгамувати який можна було хіба частково. Зате чутками, що пронизували інтернат фоновим шумом, тут наїдалися донесхочу. Все ретельно фіксувалося: хто з ким говорив, хто з ким подружився, за ким останнім часом зітхають дівчата. Не кожна зміна сприймалася схвально. Бувало, новісінькі й недешеві шмотки, гордо вдягнені напоказ, наступного дня назавжди зникали в глибині шафи, не знайшовши відгуку в інших. Деякі вихованці під час канікул намагалися змінити імідж і, приїжджаючи

назад, здавалися впевненішими у собі, проте за декілька днів зазвичай поверталися до свого попереднього Я. Тут ти був і залишався тим, ким тебе вважали інші.

Якщо в доінтернатівські роки я завжди відчував упевненість у власних силах, то тепер траплялися хвилини, коли я помічав, як приглушене вечірнє світло проникало в наповнений темрявою коридор або дерева в сутінках вкривали землю примарними тінями, і тоді в мене в середині раптом щось немов стискалося. Усвідомлення того, що я перебуваю на планеті, яка з неймовірною швидкістю рухається крізь космічний простір, лякало мене не менше, ніж нова, моторошна думка про неминучість смерті. Мої страхи нагадували тріщину, що ширшала з кожним днем. Я почав боятися темряви, смерті, вічності. Ці роздуми затьмарювали мій світ, і чим частіше я в них поринав, тим більше віддалявся від зазвичай веселих і безтурботних однокласників. Я був сам. Доки не зустрів Альву.

\* \* \*

Першого дня у новій школі я пожартував під час уроку. Мій попередній клас звик до таких витівок з мого боку і навіть чекав на них, проте тут, ще не діставшись до суті жарту, я зрозумів: сміятися ніхто не буде. Я дивився в незнайомі обличчя однокласників і відчував, як моя самовпевненість поступово випаровується. Цей невдалий жарт визначив мою роль у новій школі. Я був дивакуватим новеньким, котрий вдягав на себе що доведеться і від хвилювання перекручував слова. «Бешкозтовний» замість «безкоштовний» і так далі. Щоб не ставати посміховиськом однокласників, я вважав за краще не говорити зовсім і тому самотньо сидів за останньою партою. Поки через тиждень до мене не підсіла дівчинка.

Альва мала мідно-руде волосся та окуляри з роговою оправою. На перший погляд вона здавалась тендітним і соромливим сільським

дівчам, що кольоровими олівцями старанно переписувало приклади з дошки у свій зошит. Та було в ній і дещо інше. У деякі дні Альва, як мені здавалося, свідомо уникала інших дітей, весь час похмуро дивилась у вікно й думками перебувала десь-інде. Я не знав, чому вона вирішила сидіти поруч зі мною. За весь час ми не перекинулися й словом. Її подружки хихотіли, поглядаючи в наш бік, і за два тижні я знов сидів одинцем. Альва відсіла так само раптово, як до цього з'явилася за моєю партою.

Потому я часто поглядав на неї під час занять. А коли її викликали до дошки, спостерігав, як вона, намагаючись приховати невпевненість, зчіпляла долоні за спиною. Я прислухався до її м'якого голосу, задивлявся на руде волосся, окуляри, світлу шкіру й симпатичне бліде обличчя. Найбільше мені подобались її передні зуби. Один з них злегка стирчав убік. Говорячи, Альва намагалася не відкривати рота надто широко, щоб це не впадало у вічі, а коли сміялася, прикривалася рукою. Та іноді, всміхаючись, вона забувала про свій кривуватий зуб, і тоді він показувався з-під губи; такі миті я особливо любив. Весь зміст мого життя на той момент складався з несміливих поглядів у бік Альви, а коли вона нарешті оберталась і дивилася на мене, я знічено відводив погляд і відчував себе щасливим.

Декілька місяців по тому дещо сталося. День був по-літньому жарким, і на останньому уроці нам дозволили подивитися фільм, екранізацію однієї з книжок Еріха Кестнера. Посеред фільму Альва розплакалася. Вона сиділа за своєю партою, зіщулившись, з дрижачими плечима, не в змозі стримати голосного схлипування. Інші школярі розгублено дивились в її бік. Вчителька поспішно зупинила фільм, на сцені, що відбувалася в літньому таборі, й підійшла до Альви. Коли вони вдвох виходили з класу, я на мить побачив Альвине почервоніле від ридань обличчя. Думаю, ми всі були налякані цим випадком, але потому майже не говорили про нього. Лиш один з однокласників зауважив, що батько Альви ніколи не з'являється на батьківських зборах, та і взагалі якийсь дивний.

Важко було сказати, чи було це якось пов'язане з дивною реакцією Альви. Я часто думав про сказане щодо батька, але ніколи не намагався заговорити з Альвою на цю тему. Що б не було причиною її страждань – вона старанно заховувала їх у собі.

Декілька днів по тому я самотньо плентався зі школи до інтернату.

– Жулю, почекай, – промовила Альва, вчепившись у мою сорочку, і не відпускала її, доки я не обернувся, а потім пішла поруч зі мною.

– Що зараз робитимеш? – спитала вона, коли ми зупинилися перед дверима інтернату і стали нерішуче переминатися з ноги на ногу. Вона завжди розмовляла дуже тихо; аби щось почути – доводилось нахилитися до її обличчя. Альва не була вихованкою інтернату і жила з батьками, проте мені здавалося, що після уроків вона не надто охоче поверталась додому.

Я розглядав затягнуте хмарами небо.

– Не знаю... Слухатиму музику, мабуть.

Вона зашарілася, і далі дивлячись повз мене.

– Хочеш зайти послухати зі мною? – спитав я. Альва кивнула.

На щастя, моїх сусідів не було в кімнаті. Я полегшено зітхнув. Від матері я успадкував її програвач і збірку платівок, майже сотню альбомів: Марвін Гей, Ерта Кітт, «Fleetwood Mac», Джон Колтрейн...

Я поставив «Pink Moon» Ніка Дрейка, один з найулюбленіших маминих альбомів. Раніше я майже не цікавився музикою, але тепер кожна мить, коли голка з характерним звуком лягала на вініл, належала до маленьких радощів мого життя.

Альва виглядала надзвичайно зосередженою і з нерухомим обличчям вслухалася в музику.

– Мені дуже подобається, – мовила вона.

Замість того щоб сісти на стілець, як я очікував, вона чомусь вмостилася зверху на моєму письмовому столі і, діставши з рюкзака книжку, почала мовчки читати, ніби була у себе вдома. Мені подобалося, що вона відчуває себе так розслаблено поруч зі мною. Надвечірнє сонце пробивалося крізь хмари, заливаючи кімнату коньячно-теплим світлом.

– Що ти читаєш? – спитав я за деякий час. – Гарна книга?

– Угу, – кивнула Альва і показала обкладинку: «Убити пересмішника», Гарпер Лі.

На той час Альві, як і мені, було одинадцять. Я знову спостерігав, як вона поринає в текст. Погляд бігав рядками, зліва направо і назад, не зупиняючись ні на мить.

Нарешті Альва згорнула книжку і почала вивчати мої речі. Дивна істота, що незбагненним чином опинилася в моїй кімнаті і тепер з цікавістю роздивлялась комікси про Людину-павука і розкладені поруч з ними на полиці фотоапарати. Спочатку вона взяла в руки «Мамію», потім почала перебирати новіші моделі, якими батько часто користувався останніми роками. Вона повільно торкалася до кожної камери, ніби хотіла переконатися, що вони справжні.

– Ніколи не бачила, щоб ти фотографував.

Я знизав плечима. Альва взяла сімейну світлину, з якої дивилися мої батьки.

– Твої батьки померли.

Це ствердження вибило мене з колії, здається, я навіть вимкнув музику. З першого дня в інтернаті я ще нікому про це не розповідав.

– Чому ти так вирішила?

– Я спитала у виховательки.

– Чому?

Альва нічого не відповіла.

– Так, вони загинули півроку тому.

Кожне слово доводилось виштовхувати з себе з таким зусиллям, ніби я раз по раз вганяв лопату в мерзлу землю.

Альва кивнула і ще довго не відводила погляду, незвично довго; ніколи не забуду, як у ту хвилину ми немовби зазирали у внутрішній світ одне одного. На мить я побачив біль, що ховався за її словами й жестами, а вона могла здогадатися, що коїться глибоко в мені. Та далі цього не зайшло. Ми зупинились на порозі одне одного, не наважуючись ставити питань.

\* \* \*

Майже три роки по тому, наприкінці тисяча дев'ятсот вісімдесят шостого, ми з Альвою були найкращими друзями. Ми декілька разів на тиждень збиралися, щоб разом послухати музику. Час від часу вона розказувала мені про себе, наприклад, що вона захоплюється спортсменами, що її батьки лікарі, що після школи вона хоче з'їздити до Росії, країни її улюблених письменників. Але ми ніколи не розмовляли про те, що було для нас по-справжньому важливим чи про те, чому Альва розплакалась тоді посеред фільму.

Нам невдовзі мало виповнитися по чотирнадцять, і наш восьмий клас мов невидимою прірвою поділився на дві частини. По один бік прірви були Альва та інші однокласники, що виглядали на кілька років старше за мене, з більш низькими, зміцнілими голосами. По другий бік опинилися підлітки з дещо сповільненим розвитком, недолугі аутсайтери на кшталт мене. За останні роки мій зріст майже не змінився, і якщо в дитинстві я ще проявляв якісь ознаки таланту, то ця фаза мого отроцтва минала в постійному байдикуванні. Я завжди любив поринати у мрії, та раніше існувала й інша, дика, невгамовна, сторона. Тепер ця сторона безслідно зникла. Я все більше заглиблювався у свої думки і час від часу ненавидів себе за те, яким став.

Одного осіннього вечора я вирішив навідатися до брата. Третій поверх західного крила – небезпечна територія для молодших, ще не зовсім змужнілих вихованців, як-от я. На цьому поверсі, де мешкали шістнадцяти- й сімнадцятилітні хлопці, панувала особлива атмосфера *неспокою*, сповнена моментами, коли суміш надмірної енергії та інтернатівської нудьги разом накривала того чи того вихованця, змушуючи їх влаштовувати бійки та горлати одне на одного. Я спостерігав, як деякі дорослі юнаки нервово ходили коридором, у той час як інші, розчахнувши двері настіж, сиділи у своїй кімнаті і тупилися в стіну, немовби щось замишляючи. Деякі з

них дивилися на мене з відкритою неприязню, мов хижаки, на чию територію проник чужинець. Якщо я й перебільшую, то хіба трішки.

Кімната мого брата в кінці коридору. На відміну від нас із Ліз, Марті майже не страждав від інтернатівського життя; в принципі, для нього мало що змінилось. Він нагадував мурашу, яка, переживши ядерну війну, спокійно повзла своїм звичним шляхом. Метр дев'яносто, все такий же худий і незграбний, заплетене в кіску довге волосся. Як Вуді Аллен, котрого змусили ще раз пережити пубертат: тепер брат носив тільки чорні речі, а поверх них незмінний шкіряний плащ, цілий день вів високоінтелектуальні розмови, сповнені незрозумілими більшості з нас алюзіями та ремінісценціями. Тонкий пташиний ніс і окуляри робили його схожим на екзистенціальне опудало. Дівчатам він, як і раніше, не подобався, зате в шістнадцять зміг стати ватажком компанії всіляких аутсайдерів та диваків. Ватага Марті складалася з усіх без винятку іноземців, різних ботанів усілякого штибу і зарозумілих інтелектуалів, а також багаторічного співмешканця Марті Тоні Бреннера, єдиного австрійця в усій школі, якому в центрі інтернатської системи координат не знайшлося місця лише через його сильний віденський акцент.

Я майже дійшов до кімнати Марті, коли дорогу мені перегородили двоє здоровил. Один з них був худим, з усіяною прищами шкірою, хрипким сміхом і цупким волоссям, що стирчало догори – викапана гієна, – а про другого пам'ятаю хіба, що той був кремезним.

– Гей, Моро! – вигукнув худий, вчепившись у мене. – Не так швидко.

На обличчях обох застигла самовдоволена посмішка. Жалюгідні клоуни, подумав я, за кого вони себе мають? Це просто смішно. На мить у мені спалахнув гнів, як раніше, коли я за будь-якої нагоди ліз у бійку. Проте ця лютість одразу ж змінилась усвідомленням власної нікчемності. Кому я тут міг щось довести? Зі своїм по-дитячому дзвінким голосом. Посміховисько та й годі.

Я почав голосно гукати брата, до кімнати якого залишалося всього кілька кроків. Проте він не озивався. Я і далі кричав: «Марті, допоможи! Будь ласка!» Знову й знову. Та двері брата залишалися зачиненими.

Хлопці, що тепер тримали мене з обох боків, знов недобре усміхнулися, а потім потягли мене в душову. По дорозі до них доєдналося ще декілька вихованців, і мене під реготання і веселі вигуки вже вп'ятьох понесли коридором. Я дригався і намагався вирватись, та марно. Мене в одязі поставили під душ, увімкнули воду й тримали там, доки я не змок до нитки. Пахло дешевим шампунем і пліснявою. Я заплющив очі, у вухах стояв хлопчачий сміх. Потім хтось сказав, було б прикольно роздягти мене і заштовхнути на поверх до дівчат. Під схвальні вигуки в мене знову вчепились.

– Я вас ненавиджу! – Я закусив губи, намагаючись не заплакати.

– Годі цього лайна!

На порозі з'явився юнак із солом'яним волоссям: Тоні, сусід мого брата. Серце тьохнуло в грудях. Тоні був талановитим лижником, не дуже високим, але м'язистим – результат довгих годин, проведених у тренажерці. Тоні підійшов до сухореброго, що нагадував гієну, і з такою силою жбурнув його до протилежної стіни, що інші відскочили вбік.

Потім Тоні підійшов до мене.

– Ти як, в порядку?

Я все ще тремтів, бо вода в душі була збіса холодною. Тоні поклав руку мені на плече і повів до братової кімнати. Він трохи накульгував, наслідки вже другої операції на коліні. Наразі було незрозуміло, що станеться з його лижною кар'єрою.

– Ну що, вона вже відповіла на листа? – раптом усміхнувся Тоні.

Він намагався мене підбадьорити. Як і багато інших Тоні був по вуха закоханий у мою сестру. Декілька місяців тому він попросив мене передати Ліз любовного листа, на який вона так і не відповіла. Відтоді Тоні час від часу жартома питав мене, чи прочитала вже вона

його зізнання. У кімнаті брата з мене і далі текло. Марті, який останніми роками все більше часу проводив у компанії комп'ютера, нарешті відірвав погляд від монітора.

– Що з тобою сталося?

Я нічого не відповів і став дивитись у вікно: в сусідніх будівлях уже ввімкнули світло, на горизонті темною смужкою тягнувся ліс. Марті знову застукав по клавіатурі свого не нового, придбаного з рук «Коммодора»<sup>[10]</sup>, та за вдаваною зайнятістю ховались докори сумління.

– Ти мені не допоміг, – промовив я. – Я гукав тебе.

– Я не чув.

– Чув, я був у тебе під дверима.

– Я справді нічого не чув, Жулю.

Я метнув на брата розлючений погляд.

– Тобі досить було всього відчинити двері, і вони б від мене відчепилися. Просто вийти з кімнати і все.

Та Марті вперто відмовлявся визнати свою провину.

Нарешті я сказав:

– Зізнайся хоча би, що чув. Зізнайся, і я тебе пробачу.

Минуло кілька секунд, але Марті мовчав і далі. Я вийшов з кімнати. Потому, думаючи про брата в інтернатівські роки, я завжди бачив перед собою зачинені двері.

\* \* \*

Ми йшли до озера, я хотів дещо показати Альві. День був морозним і сірим. Я вперше за останні роки взяв з собою один з батьківських фотоапаратів. По-зимовому накушканий, в теплій куртці й шапці, закутаний шарфом, я помітив, як легко вдягнена Альва. Тонкі джинси та заправаний светрик. Наче безпритульна дитина, що вирвалася від сектантів. Вона напевно мерзла, проте нічим це не вказувала.

Коли ми дійшли до вкритого льодом озера, вже починало сутеніти. Дехто з вихованців інтернату катався на ковзанах.

– Йди сюди.

Я повів Альву далі, вбік від інших. Тепер їхніх голосів майже не було чути, навколо нас із Альвою виднілась лише крига.

Альва скрикнула, помітивши лисицю. Її замерзлий писок виднівся крізь лід, частина тулуба виступала над поверхнею, а скуйовджена шерсть виблискувала кристалами снігу. Вона неначе завмерла в русі.

– Яка страшна смерть! – Дихання Альви парувало на морозі. – Навіщо ти мені таке показуєш?

Я провів рукавицею по льоду, змітаючи сніг, щоб краще роздивитися мертві очі тварини.

– Колись я бачив, як потонув собака. Але це інше. Я думав, тобі буде цікаво. Вона виглядає такою спокійною, такою *вічною*.

– Як на мене, це жахливо, – промовила Альва, відвертаючись.

– Зараз це здається тобі жахливим, але, я закладаюся, ти і через двадцять років згадуватимеш цю замерзлу лисицю. – Я не міг втриматися від сміху. – Навіть на смертному одрі ти думатимеш про неї.

– Не будь дурнем, Жулю.

Я зробив декілька знімків, і ми пішли назад до села. Останні рештки фарб зібрались над горизонтом, а потім поблякли й довколишній пейзаж сховався в темряві. Ставало все холодніше, я стиснув долоні в кулаки і запроторив їх до кишень. Урешті-решт ми дістались до кафе.

Опинившись усередині, Альва почала розтирати руки. Останнім часом вона почала фарбувати нігті, і тепер я непевно роздивлявся яскраво-червоний лак, що вкривав їх і кричав про бажання протесту і змін.

Ми пили гарячий шоколад і говорили про мою сестру, котрій знов дісталось за те, що вона вночі таємно чкурнула з інтернату.

– Чув, вона може вилетіти, – сказав я. – Вона ставиться до цього надто несерйозно.

– Мені подобається твоя сестра, – відповіла Альва. Вони з Ліз один раз мимохіть перетнулися в моїй кімнаті. – Вона здається мені дуже симпатичною. Я б хотіла мати таку гарну старшу сестру.

Я не знав, що на це відповісти. А потім побачив, як ота гієна, що познушалася з мене, проходить повз наше вікно. Я зі злістю подивився йому вслід. Альва спостерігала за мною дивним поглядом, від якого мені одразу стало не по собі. Колись я необачно розповів їй про той принизливий випадок у душовій і тепер побоювався, що вона вважає мене тухтієм.

– Треба було врізати йому як слід, – зі вдаваною невимушеністю промовив я і відпив ще трохи какао. – Раніше я б його просто... Не знаю, чому я тоді нічого не зробив.

Альва засміялась.

– Жулю, я рада, що ти нічого не зробив. Він же набагато здоровіший. Який у тебе хоч зріст? – спитала вона, вигнувши одну брову.

– Метр шістдесят.

– Та ну, який там метр шістдесят. Стань поруч зі мною.

Ми піднялися і стали поруч зі столом. Альва була вищою на кілька сантиметрів, і від цього мені було трохи соромно. Ми декілька секунд стояли майже впритул, я вдихав солодкуватий аромат її парфумів. Потім Альва сіла.

– До речі, в тебе шоколадні вуса, – сказала вона.

– Знаєш, що я іноді думаю? – спитав я, витираючи вологу смужку над губою, і з викликом подивився на Альву. – Все це немов насіння. Інтернат, школа, те, що трапилось з моїми батьками. Це все ніби посіяно у мені, але до жнив ще далеко, і я не знаю, що з того всього виросте. Лише коли стану дорослим, то побачу, що вродило. Але тоді буде запізно.

Я чекав на Альвину реакцію. На моє здивування вона усміхнулася.

Спочатку я не зрозумів. Але потім обернувся і побачив високого старшокласника; йому достоту було не менше шістнадцяти. Він наблизився до нас, сяючи самовпевненою голлівудською посмішкою.

Альва дивилась на нього так, як жодного разу не дивилась на мене, і доки юнак балакав з нею, мене проймало спустошливе відчуття власної неповноцінності, відлуння якого озивалось ще декілька років.

\* \* \*

Перед їдальнею я помітив сестру. Вона, мов королева, сиділа на лавці в оточенні шкільного почту і курила. Ліз на той час уже виповнилося сімнадцять. На ній була оливково-зелена парка з відлогою і кеди, світле волосся спадало на обличчя. Як для дівчини вона була на диво високою, метр вісімдесят, не менше, проте й досі пересувалась радше бігом, ніж спокійною ходою, часто плутала захоплення з прихильністю і робила все, що їй заманеться. До чоловічих тіл Ліз ставилася з грайливою цікавістю; якщо хтось їй подобався, вона не задумувалась про наслідки, а просто брала те, чого їй хотілося. На канікулах вона нерідко завіювалась кудись із дорослими знайомими і не без гордощів розказувала, що її вже двічі затримувала поліція.

Зараз Ліз описувала якусь дискотеку в Мюнхені, а інші школярі слухали, затамувавши подих. У цю хвилину до неї підійшов молодий учитель-практикант.

– Ліз, поквася, будь ласка. Ти вже повинна бути в класі.

– Зараз, тільки докурю, – відповіла сестра. – І я не розумію, якого біса я знову повинна залишатись тут після уроків.

Ліз мала глибокий голос, який немовби надавав її словам додаткової ваги. При цьому вона все ще розмовляла голосніше, ніж потрібно, ніби актриса на сцені. У певному сенсі вона нею і була.

Тепер вона почала сперечатися з практикантом на очах у інших школярів і щоразу відповідала все сердитіше та голосніше.

– Я не збираюся робити це гівно, навіть не сподівайся. – Ліз тикала всім практикантам. – Крім того, я погано почуваюсь... –

додала вона, не випускаючи цигарки з рота. – Мені зле.

Останній коментар був настільки безглуздим, що Ліз сама не змогла втриматись від сміху.

– Ну добре, – сказала вона, затагнувшись іще раз, й зітхнула. – Я буду за п'ять хвилин.

– За три, – сказав молодий практикант.

– За п'ять, – повторила Ліз з такою чарівливою і водночас нахабною посмішкою, що практикантові довелося відвести погляд.

Це було незадовго до різдвяних канікул. Двері кожного поверху були прикрашені барвистим вінком, а на вечерю крім звичайних страв давали печиво, мандарини, горіхи та пунш. Інтернат охопила атмосфера спільного святкового передчуття, проте мене канікули не дуже тішили. На території інтернату не було батьків, і це якось об'єднувало мене з іншими. Та кожного разу, коли я їхав у гості до нашої мюнхенської тітки, в той час як інші повертались до батьків, мене проймав біль.

Тітка, котра недавно розміняла шостий десяток, була дуже доброю і ласкавою жінкою, щовечора з келихом вина в руці та кросвордом на колінах. Втрата молодшої сестри притлумила її веселу вдачу, за останні роки вона помітно погладшала і мала вигляд людини, що спостерігає за грою, не в змозі зрозуміти її правил. І все ж нашої тітці завше вдавалося знайти для нас підбадьорливу усмішку, коли ми її потребували. Вона водила нас у боулінг і в кіно, розказувала історії про наших батьків і, здається, була єдиною, хто розумів складну натуру Марті. Уночі вони вдвох часто сиділи на кухні, пили чай і балакали. У присутності тітки голос брата втрачав звичний відтінок зарозумілості, а іноді, розповідаючи про невдачі з дівчатами, він навіть дозволяв їй себе обійняти.

На різдвяних канікулах ми зробили з тітчиної вітальні матрацовий табір. Ліз, котра завжди лишала свої речі лежати жужмом. І Марті, котрий завжди складав одяг рівними прямокутниками, а покривало на своєму ліжку розгладжував так, що майже ніхто не наважувався на нього сісти. Те, що ми з братом і сестрою знову разом, було

дивним. В інтернаті ми майже не спілкувалися, він був немов розділений на безліч паралельних світів; сидіти за різними столами було неначе жити в різних країнах. Але тепер ми втрюх лежали перед телевизором і дивилися документальний фільм про єгипетського фараона Рамзеса II. Рамзес, якщо вірити фільму, був переконаний у власній могутності, що супроводжувала його ще до народження, в материнському лоні, і називав це «мати силу в яйці». Ми з Марті та Ліз одразу підхопили цю фразу. «Ну що, є сила в яйці?» – питали ми одне одного й реготали. А як комусь щось не вдавалось, то казали: «Ну от, що вдієш, видно, сили в яйці забракло».

Вранці на Різдво, шукаючи свічки, я зазирнув у комірку і побачив там сестру.

– З Різдвом, малий, – промовила вона, похапцем зачиняючи за мною двері, обійняла мене й далі крутила косяк.

Я, остовпівши, спостерігав, як вона, напівзаплющивши очі, облизує цигарковий папір.

– Між іншим, що у тебе з Альвою? – Ліз затягнулася і почала повільно випускати маленькі кружальця диму. – Мені здається, вона тобі підходить.

– Нічого, ми просто друзі.

Сестра з розумінням кивнула, а потім штовхнула мене ліктем.

– Ти взагалі хоч раз цілувався з дівчиною?

– Ні, жодного разу після того, як... *Пригадуєш?*

Ліз похитала головою. Вона, мені здається, завжди жила тільки теперішнім і швидко забувала все, що, на її думку, не було важливим, а от я любив гортати минуле і розмірковувати, намагаючись якось упорядкувати пережите.

– Не дивно, що в тебе немає дівчини, – сказала Ліз, прискіпливо роздивляючись мій одяг. Речі я купляв разом з тіткою у «Woolworth».

– Ти виглядаєш мов жалюгідний восьмирічний шмаркач. Треба якось разом сходити вибрати тобі щось людське.

– Думаєш, мені слід стати крутішим?

Ліз замислено подивилась на мене.

– Послухай. Я зараз скажу тобі дещо важливе, тож постарайся запам'ятати.

Я нетерпляче чекав, доки Ліз продовжить, і чомусь заздалегідь вірив кожному її слову.

– Ти не крутий, – нарешті сказала вона, – і, на жаль, – така вже правда – ніколи не станеш крутим. Тому краще і не намагайся. Але ти можеш хоча б виглядати крутіше.

Я кивнув.

– Правда, що ти скоро вилетиш зі школи?

– Що? – спитала Ліз, задерши підборіддя. – Хто це таке розказує?

– Не знаю, просто чув. Що буде, якщо тебе впіймають з наркотиками? Не з гашем, а з... іншими.

– Не впіймають. Я маю силу в яйці.

Я чекав, що вона додасть «Тим більше, що я їх не вживаю», проте сподіватися, що вона вчинить мені таку ласку, було щонайменш наївно.

– Знаєш... – Напружена посмішка. – За останні тижні багато чого сталося. Іноді я думаю, що я й справді просто... – Ліз зупинилась, намагаючись відшукати потрібні слова.

– Що ти думаєш? Що сталося?

Очевидно, сестру насмішило те, як я витріщився на неї, і вона лиш похитала головою.

– Нічого, малий. Забудь. Я не збираюсь вилітати зі школи, окей? – підморгнула вона. – Скоріше завалю екзамени.

Потім ми разом з тіткою прикрашали вітальню, з радіо лунали французькі пісні, і на мить все стало як раніше, не вистачало тільки двох людей. Як раніше, от тільки як раніше бути більше не могло.

\* \* \*

Увечері дійшло до неочікуваної сварки. Цього року Ліз уперше не стала дарувати нам власних малюнків, зате погодилася

акомпанувати нам на гітарі. В інтернаті я часто бачив, як вона зосереджено перебирає струни, вмостившись на сходах, лавочці, а то й просто посеред бігової доріжки. Але Ліз, незважаючи на гарний голос, відмовлялася заспівати «Moon River», яку раніше виконувала наша матір.

– Я краще помру, ніж стану співати цю срану пісню, – сказала вона, уважно роздивляючись власні нігті. – Вона мене завжди бісила.

– Вона тобі подобалась, – тихо сказав Марті. – Ми всі любили цю пісню.

Після вечері ми стали грати в «Барикади». Майже до кінця гри здавалося, що перемога однозначно буде за Марті, але зрештою ми з Ліз об'єдналися і з усіх боків заблокували його білими каменями. Марті завив від злості і почав лаятися, особливо коли Ліз таки виграла і стала верещати від радості.

Прибираючи гру зі столу, сестра опустила один з білих каменів собі в кишеню.

– На щастя, – прошепотіла вона мені.

Як на мене, це була найліпша мить того вечора. Атмосфера залишалась мирною, доки тітка не почала розпитувати нас про інтернат.

Я відмовчувався, Марті, як завше, скаржився на все на світі (в той час він був здатен затіяти суперечку навіть у порожній кімнаті), а Ліз із провокативною відвертістю розповідала про поїздки на озеро, вечірки і хлопців. Вона з насолодою описувала всі хиби вчителів і недолугість залицяльників, щоразу вибухаючи сміхом від власних брудних жартів.

– Ліз, чому тобі *завжди* треба хизуватися такими історійками? – скривившись запитав Марті. – Я не хотів тебе перебивати, але це дратує.

Типове висловлювання мого брата. Він завжди казав щось на кшталт «Мені не хочеться...», перед тим як зробити те, що буцімто не хотів.

– Ти просто злишся, бо в тебе досі немає дівчини, – відмахнулась Ліз. – Знаєш, як в інтернаті кажуть на твою кімнату? Камера-дрочильня.

– Як? – перепитала тітка.

– Ліз, стули пельку, – промовив Марті, мнучи в руках комір свого шкіряного пальта.

Це пальто завжди було на ньому, незалежно від температури в приміщенні. Лице Марті мало колір пожовклого газетного паперу, до засмальцьованого довгого волосся віднедавна додалася цапина борідка. Плюгавий посіпака з Філли, котрий щомиті ладен вчинити збройний напад на місцевий супермаркет лише для того, щоб за хвилину вибігти звідти з п'ятьма доларами і пакетом молока в руці.

– Краще б переймалася тим, що в школі кажуть про тебе, – додав він.

– А що про мене кажуть? – запитала Ліз.

– Та так, нічого, – сказав брат, зрозумівши, що бовкнув зайве.

Ліз пильно подивилася на нього, потім перевела погляд на мене.

– Ти знаєш, про що він?

Я мовчав. Звісно, я знав, що мав на увазі Марті. Останні чутки про сестру докотились і до моїх вух. Я вважав, що то брехня, пусті балачки розчарованих кавалерів та дівчат, що вмирають від заздрощів. Проте що я насправді міг знати про Ліз?

– Що говорять у школі? – спитала тепер уже тітка.

– Що вона... *шльондра*, – нарешті промовив Марті, сам шокований нищівною силою своїх слів. Я бачив, що він не хоче продовжувати і водночас немовби відчуває внутрішню потребу доказати до кінця. – Що вона спить з чоловіками за наркоту. Кажуть навіть, що вона від одного з них завагітніла.

У вухах задзвеніло. Ліз з усієї сили пожбурила ложку об тарілку для десерту, вискочила з-за столу й вибігла з кімнати. За кілька секунд ми почули, як гримнули вхідні двері. Я кинувся до вікна й побачив, як сестра швидким кроком зникає у темряві.

Наступного ранку вона таки повернулася, але декілька тижнів по тому кинула школу і на кілька років зникла з мого життя. Вона розповідала однокласникам, що випускні іспити їй ні до чого, оскільки вона мріє подорожувати. Мусить об'їздити весь світ. Потому я ще довго питав себе: чому? Щодня очікував звістки від Ліз, листа, в якому б вона все пояснила, поштівки, дзвінка... Неначе вижилий пасажир затонулого корабля, що невтомно крутить ручки радіоприймача, сподіваючись почути чийсь голос. Та протягом років до мене долинав тільки шум.

## Хімічні реакції (1992)

Я чекав на парковці інтернату, спостерігаючи, як залишені літаками смуги світяться у зашарілому над обрієм небі. Поєднуючи такі дивовижні явища природи з власними меланхолійними спогадами й відчуттями, я часто відчував, як щось мовби ніє в ділянці сонячного сплетіння. Мені було дев'ятнадцять, і до випускних іспитів лишалося зовсім трохи. Майбутнє простиралося переді мною, я був охоплений оманливим піднесенням юнака, котрий за своє коротке життя ще не встиг зробити жодної великої помилки.

За чверть години червоний «фіат» нарешті під'їхав до парковки. Я сів на переднє сидіння і поцілував Альву в щоку.

– Як завжди запізнилась.

– Люблю, коли тобі доводиться чекати.

Альва витиснула зчеплення і стала шпарко набирати швидкість.

– Як було вдома? – поцікавилась вона. – З'явилися дівчата, про яких я маю знати?

– Ну, я не звик довго сумувати, як ти знаєш...

– Жулю, це якраз те, до чого ти найкраще звик.

Альва не переставала насідати. Особливо її цікавила одна з наших однокласниць, ім'я котрої я не буду називати.

– Що у вас із нею? Ви бачились на канікулах?

– Підсудний має право зберігати мовчання.

– Та кажи вже! Що у вас було?

Я зітхнув.

– Ми не бачились.

– Отакої, мес'є Моро! По правді, я очікувала від вас більшого.

– Дуже смішно. І взагалі, я сумніваюсь, що вона від мене чогось хоче.

– Ти усвідомлюєш, як гарно виглядаєш? Звісно, хоче, – сказала Альва і широко всміхнулася. Вона любила мене підбадьорювати і

весь час намагалася звести з якимись дівчатами.

Тут потрібно зауважити, що за останні кілька років я добряче підбільшав. Волосся в мене було таке ж чорне й густе, як у батька, так само як і борода, що я її голив хіба час від часу. Я сам дивувався тому, яким дорослим тепер здавався і яким проникливим та різким став мій погляд.

У старших класах у мене було двоє короткотривалих стосунків, та не можу сказати, що вони для мене щось значили. Набагато більше мене в тому віці цікавила фотографія. Я вивчив усе про хімічні реакції, необхідні для експонування негативів, і випросив дозволу використовувати одне з порожніх підвальних приміщень інтернату як фотолабораторію.

Мені подобалося бути на природі, я нерідко міг годинами сидіти на березі озера або блукати лугами чи лісом з батьковою камерою в руках, а потім, пізно ввечері, нести додому зафіксовану на плівці здобич. Крізь об'єктив «Мамії» все виглядало живішим, кора дерев ставала їхнім обличчям, структура води набувала змісту, і люди раптом теж здавались іншими; іноді я міг побачити те, що ховається в їхніх очах, лише крізь видошукач.

– Усе, я більше не хочу чути цих дурних відмовок, – заявила Альва. – Ти не можеш і далі бути таким сором'язливим. У тебе лишилося всього декілька тижнів. Невже ти хочеш випуститися зі школи з думкою, що в тебе з нею так нічого й не було? – по-змовницьки додала вона.

Я мовчки дивився в вікно. Краєвид поступово вкривався сутінками, немовби його проґрунтовували перед тим, як нанести перші фарби ночі.

За деякий час Альва штовхнула мене в бік.

– Про що ти думаєш, коли так дивишся?

– Як саме?

Альва майстерно зобразила по-дурнувато мрійливий погляд.

– Про що ти думаєш? – знову спитала вона, та я нічого не відповів.

Відколи я став вихованцем інтернату, ми з Альвою бачились мало не щодня. Вона ніби замінила мені сім'ю і стала набагато ближчою людиною, ніж брат, сестра чи тітка. Та за останні кілька років Альва змінилася. Подекуди мені все ще вдавалося виманити з неї щирий, вільний сміх, і моменти, коли ми, слухаючи разом музику, обмінювалися поглядами і достеменно *знали*, про що думає інший, теж не зникли. Та поруч з цим тепер існувала й інша, друга Альва. Альва, що все частіше віддалялася від мене і, сповнена якоїсь внутрішньої люті, смалила на лавочці та казала щось на кшталт того, що краще б їй було не народжуватися.

Зі своїм рудим волоссям та ніжною блідою шкірою Альва ніколи не лишалась без прихильників, та перший хлопець з'явився в неї незадовго до сімнадцятиріччя. За цим було ще двоє чи троє непевних романів зі старшокласниками, що закінчилися, не встигши розпочатись. Але якщо Ліз, на мою думку, просто любила секс і могла побачити щось особливе в кожному, то Альва начебто використовувала своє тіло як зброю проти себе. Щойно хтось із хлопців показував їй власні почуття, вона спішно його відштовхувала. Наче щось у ній розбилось за друзки, що гострими краями ранили всіх, хто наслідився підійти надто близько.

У сімнадцять вона стала все більше уникати чоловіків. Здавалося, будь-яка, навіть найменша, форма близькості викликає у неї відразу. По школі поповзли чутки, що Альву більше приваблюють жінки. Чи що вона попросту дивна. Альві було все одно. Вона мов одержима сиділа за підручниками й філософськими книжками; якщо не Сартр, то К'єркеґор. Правда, недавно в неї таки з'явився новий хлопець, але ми ніколи про це не розмовляли.

Того вечора ми збиралися зайти до кнайпи. По дорозі Альва зупинилась біля таксофона, щоб зателефонувати матері.

– З Жулем, – донеслось до мене. – Ні, ти його не знаєш, то був інший, – голос Альви лунав усе гучніше. – Повернусь тоді, як мені буде треба, – зрештою прокричала вона і кинула слухавку.

Мати Альви з недоброю пильністю пантрувала за кожним кроком доньки, і Альва час від часу погрожувала, що після випускних екзаменів зникне з дому й більше ніколи не повернеться. Що саме між ними сталося, я не знав. Альва ніколи не підпускала мене до своєї сім'ї й залишала всі мої питання про її батьків без відповіді. Мені декілька разів доводилось заходити по неї додому, проте вона щоразу чекала мене перед будинком.

– Усе гаразд? – спитав я, коли Альва сіла в машину.

Вона кивнула і завела мотор, але я бачив, що її думки все ще вирують навколо обірваної розмови. Навіть очі Альви здавалися темнішими. Вона взагалі була прихильницею стрімкої їзди, а зараз просто мчала, вписуючись у кожний поворот на повній швидкості. Альва опустила скло, і вітер почав тріпати її волосся. Це був один з тих моментів, коли я усвідомлював, що вона – не знаю, як сказати це інакше – могла стати *небезпечною* для мене. Альва вже декілька місяців гралася зі мною в цю гру. Вона чудово знала, що мені ставало страшно, коли вона так розганялася, і разом з тим розуміла, що я не хотів їй у цьому зізнаватися, тому все швидше влітала в кожний новий поворот. Здається, їй подобалося спостерігати, як я з упертим мовчанням неспокійно кручуся на своєму сидінні. Щоразу Альва намагалася зайти в цій грі трошки далі. Того вечора, зрозумівши, що вона не збирається зупинятися і готова дійти до крайнощів, я здався.

– Їдь трохи повільніше, – мовив я, коли вона знову, не збираючись скидаючи швидкості, приготувалась завертати.

– Тобі страшно?

– Так, дідько б його побрав. Їдь повільніше, будь ласка.

Альва одразу ж скинула газ і повернулася до мене з переможною і водночас майже зловісною посмішкою.

Вона припаркувала червоний «фіат» перед обшарпаною сільською кнайпою, що називалася «Джек-пот». Тут зазвичай збирались місцеві старшокласники. З музичного автомата лунав переважно допотопний рок, та й стіл для більярду знав кращі часи. У глибині,

поруч з мішенню для дартсу, стояло кілька ігрових автоматів, що якоюсь чарівною силою збирали навколо себе всі змарновані життя району.

Перед тим як зайти до кнайпи, ми вирішили ще трохи посидіти в машині. Альва прикрутила радіо і відкрила банку пива. Потім уважно, промовисто подивилась на мене.

– Відкрий бардачок.

Там ховався обмотаний строкатим папером згорток прямокутної форми.

– Мені?

Альва кивнула, і я розгорнув його. Альбом на згадку з нашими давніми фотографіями, кожна підписана маленьким жартівливим віршиком. Не знаю, скільки годин їй довелося над ним просидіти.

Я був по-справжньому зворушений, мені забракло слів.

– Чому ти це робиш?

– Та просто хотіла тебе порадувати, – якимось ніби між іншим відповіла вона.

Я роздивлявся знімки: ми на озері, разом на концертах і фестивалях, на одному з вуличних свят у Мюнхені, у моїй кімнаті. Я обійняв Альву, котра, помітивши, як я зрадів, зашарілась.

Потім вона почала говорити про «Серце – самотній мисливець» Карсон Маккалерс. Альва часто про неї згадувала. Це була її улюблена книжка.

– Ти повинен нарешті її прочитати, – сказала вона.

– Так, знаю, я збираюся.

– Будь ласка, Жулю. Я хочу знати, що ти про неї думаєш. Одне те, як герої самотньо блукають нічними вулицями, сповнені неспокою. В кінці всі вони опиняються в цьому кафе, єдиному, що не зачиняється вночі, – Альва завжди розпалювалася, говорячи про книжки. – Мені б теж хотілося бути таким літературним персонажем. Героїнею, що самотньо блукає темним містом, щоб за північ забрести у кафе.

Голос Альви був тихим, але очі іскрилися, і це мені страшенно подобалось.

Я розповідав їй про свої канікули в Мюнхені і про те, як відвідав наш колишній будинок.

– Після ремонту там усе нове. Навіть гойдалка і дерево з халабудою зникли. На їхньому місці тепер ростуть квіти. Все виглядає таким інакшим, таким чужим. Коли я був там, то відчував себе так, наче за мною хтось спостерігає, мов крадій, що таємно пробрався в будинок.

На відміну від мене Альва майже не розказувала про своє дитинство. Лише раз вона зізналася, що дитиною в особливо радісні дні, проведені з сім'єю, також відчувала біль від того, що ця мить щастя закінчиться. І чим більше я думав про це коротке зауваження, тим більше впізнавав у ньому самого себе.

З дверей «Джек-пота» вийшли двоє однокласників.

– Будеш?

Я ще не знав, що відповім, але мені чомусь здалось важливим випростати спину. Потім я помітив, що вона крутить косяк. До цього я ще ніколи не бачив Альву з якимись наркотиками.

– Звісно, буду, – сказав я. – Звідки це в тебе?

– Я маю власний наркокартель, хіба я не розповідала?

– Власний картель? Мабуть, тобі для цього довелося пришити пару конкурентів.

– А як же інакше, – відповіла вона, кинувши в мій бік переконливо похмурий погляд.

Насправді Альва майже не бавилась наркотиками. Коли косяк був готовий, вона зробила одну затяжку і передала його мені.

– Ти повинен глибоко вдихнути і затримати дим всередині.

Я кивнув, та за першої спроби закашлявся. Потім справа пішла краще, і за деякий час я відчув ефект. У голові гуло. Я відкинувся на спинку сидіння і знову почав думати про квартиру, яку залишив у дитинстві. Сам лякаючись того, я зрозумів, що не можу згадати її в деталях; не міг згадати навіть, як виглядали окремі кімнати. Де на кухні висів годинник? Якими картинками я востаннє прикрасив свою стіну?

Доки я розмірковував над цим, зі спогадів виринуло таксі, що завертало за ріг в тьмяному світлі нічних ліхтарів. Ця сцена повторювалася знов і знов. Я хотів щось гукнути навздогін, але таксі вже зникло. Я знав, що цей спогад якимось чином важливий, та разом з тим він був якимось неповним, недоконаним, ніби фотографія, що ще лежить у ванночці для проявлення.

– Що таке? – запитала Альва.

– Нічого, а що?

– Ти тремтиш.

Тепер я теж помітив, як дрижу, і кілька разів глибоко вдихнув та видихнув. Тремтіння поступово минуло, а спогад про таксі знову побляк і розчинився в пам'яті.

– Що там, до речі, твої брат з сестрою? – спитала Альва. – Як часто ви бачитеся?

Я глибоко затягнувся й задумався, чи варто розказувати їй про відстороненість, що тепер панувала між нами, та зрештою лише знизав плечима.

– Моя сестра зараз живе у Лондоні, якщо не помиляюсь. А брат у Відні.

– Значить, ти бачиш їх хіба зрідка?

– Так... ми майже взагалі не бачимось.

Альва витягла косяк з-поміж моїх пальців. На його кінці знову затлів червоний вогник. Альва зробила радіо голосніше й заплющила очі. Якийсь час вона сиділа нерухомо. А потім, не розплющуючи очей, взяла мене за руку. Нічого більше, просто взяла і тримала. Я міцніше стис її долоню. Вона зробила те саме. А потім знову відвела руку.

\* \* \*

На вихідних Марті після довгого мовчання неочікувано завітав у гості. Оглянувши мою кімнату, він повів мене до своєї машини,

купленого у попереднього власника «мерседеса». Я ніколи не міг до кінця зрозуміти, чим саме брат займався, крім того що вивчав інформатику, та, очевидно, він успішно заробляв у декількох проектах. Незадовго до цього він зі своїм колишнім сусідом Тоні та ще одним одногрупником при грошах заснував фірму, діяльність якої була пов'язана з абсолютно абстрактними для мене поняттями «мережа» та «інформація». Здавалось, гіркі інтернатівські роки загартували волю Марті; минуле, теперішнє і майбутнє стали для нього трьома сходинками, що стрімко вели вгору.

– Думаєш, твоя фірма себе виправдає? – поцікавився я.

– Усі бігтимуть до нас, – всміхнувся Марті. – Ми маємо силу в яйці.

Ми дійшли до автівки. Я зрадів, побачивши, що брат приїхав не сам, а з Тоні. Тоні був таким же спортивним, як і за шкільних часів, і жував яблуко, розслаблено спираючись на двері машини.

– Моро, Жуль, – сказав він.

– Бреннер, Антон, – сказав я.

Ми обнялися. Коли я декілька років тому приєднався до інтернатської команди легкоатлетів, ми з Тоні часто разом тренувалися в качалці, а після цього іноді йшли випити по гальбі пива. Він вчив мене різних трюків і карткових фокусів та постійно розпитував про Ліз. Пізніше, коли ще одна операція на коліні поставила хрест на його спортивній кар'єрі, Тоні заявляв, що має право компенсувати цю невдачу одруженням з Ліз.

Коли я нагадав йому про це, Тоні наморщив брови.

– Так що, вона таки нарешті відповіла на мого листа?

Утрюх ми рушили до озера. Марті захоплено передвіщав геніальне майбутнє інтернету («Це буде новий світ, Жулю, розумієш? Старий світ майже віджив своє, і скоро ми всі знову зможемо стати першопрохідцями»), а я тим часом розглядав його: рівний проділ, окуляри без оправы, плетені шкіряні туфлі. З чорного кокона аутсайдера-заучки вилупився стильний гарвардський випускник. І хоча обличчя мого брата важко було назвати симпатичним, для

цього ніс був завеликий, а губи затонкі («Обличчя мов із недбалого ескізу від Семпе»<sup>[11]</sup>, – якось сказала Ліз), зараз Марті виглядав куди краще, ніж за шкільних часів, і світився ентузіазмом.

– Твій брат стане першокласним менеджером, це я завжди знав, – промовив Тоні. – А я лише тримаюсь поряд.

Та деяких дивацтв Марті все ж не позбувся: якщо на нашому шляху траплялася калюжа, йому обов'язково треба було в неї вступити. В інтернаті він ніколи не відходив від своєї кімнати, не натиснувши кілька разів на дверну ручку. Іноді всього чотири, іноді дванадцять, потім знову вісім. Здавалось, Марті вибудував щось на кшталт власної логічної системи і дотримувався її з науковою точністю безумця, але я, скільки не рахував, не міг збагнути її суті.

Брат і Тоні розпитували про наш інтернат. Що я міг сказати? За дев'ять років я так при звичаївся до ролі компанійського й завжди радісного вихованця, що іноді був ладен сам повірити у *справжню* безтурботність інтернатівського життя. Проте я й досі відмовлявся говорити про батьків. Найбільше мені хотілось перестати бути проклятим сиротою і знову стати звичайним, як усі. Спогади про батьків я тримав міцно зв'язаними й запротореними до найглибшого кутка свідомості. Раніше я часто навідувався до їхньої могили в Мюнхені, та останнім часом майже забув туди дорогу.

– Не хочу тебе хвилювати, – сказав Марті, – та Ліз зараз зовсім кепсько. Вона недавно була в мене у Відні, і вигляд у неї був поганенький. Вона приймає забагато дурі.

– Вона й раніше чимало вживала, хіба ні?

– Я маю на увазі не будь що, а важкі наркотики. Думаю, вона тепер уже шкодує, що кинула школу.

– Чому ти так вирішив?

– Вона мала сумний вигляд, коли проводжала мене до універу. Та і просто, я *знаю*, вона шкодує.

Я не знав, що на це відповісти. Я декілька років зовсім нічого не чув від Ліз, останнім часом налагодився слабенький контакт.

Востаннє я бачив її кілька місяців тому в Мюнхені. Коротка зустріч, як завжди.

Щоб змінити тему, брат почав розповідати про Елену, його дівчину, з якою вони познайомилися в універі. Коли я спитав, чи він її любить, Марті відмахнувся.

– Любов, – промовив він, – то лише дурне літературне поняття, Жулю. Це всього-на-всього хімічні реакції.

\* \* \*

Я на максимально можливій швидкості долав стометрівку. Обіч на траві Альва читала навлежачки. Стертий до піску газон і бігова доріжка були в жахливому стані, і все ж спортмайданчик був у певному сенсі душею інтернату. Тут по обіді зустрічались найрізноманітніші компанії, щоб обговорити плани на вечір, почитати чи просто якось згаяти час.

Я був хорошим бігуном, рекордів, правда, не встановлював, але на місцевих змаганнях декілька раз зміг принести нашій команді перемогу. Важко дихаючи, я спинився коло Альви. В руці у неї була якась збірка кишенькового формату. Коли вона читала, щось у ній змінювалось. Обличчя втрачало напругу, губи злегка розмикалися, вона раптом здавалася недосяжною і захищеною.

Я встиг побачити два рядки вірша і прочитав їх вголос:

Велика смерть.

ми – усміх наче<sup>[12]</sup>.

– Дуже обнадійливо, – промовив я. – А далі що?

Альва згорнула книжку.

– Йди пробіжи ще кружечок! – задоволено відповіла вона.

Після тренування я сховався до душі, переодягнувшись і повернувшись до Альви з камерою в руках. Зробивши два-три знімки, я ліг на траву поруч з нею. Не певен, та, здається, Альва першою почала говорити про те, що пізніше обов'язково хоче мати дітей.

– Скількох? – спитав я.

– Мені б хотілося дві дівчинки. Щоб одна була дуже самостійною і завжди зі мною сперечалася, а інша навпаки – мамина донька, що завжди приходить за порадою. А ще пише вірші, яких ніхто не може зрозуміти.

– А якщо обидві будуть нестерпно розбещені або дивакуваті?

– Ну якщо трохи дивакуваті, то нічого, – усміхнулась Альва. Маленька зморшка на її чолі розгладилась. – Я хочу попередити тебе, Жулю, – раптом посерйознішала вона. – Якщо в тридцять років у мене ще не буде дітей, і в тебе теж, я б хотіла дітей від тебе. Ти будеш чудовим батьком, я певна.

– Але це значить, що нам доведеться переспати.

– Ну, я це якось переживу.

– Ти так, але хто сказав, що я готовий до такого?

– Ти б не зміг? – здивовано спитала Альва.

Розмова на мить зупинилась. Я засоромлено дивився в бік інтернатської будівлі. Розпечене на сонці цементне покриття парковки виблискувало, наче скло.

– Ні, це гарна ідея, – нарешті озвався я. – Мені б не хотілося бути старим батьком. Тридцять – це якраз максимум. Якщо треба, я б допоміг тобі завагітніти.

– А що, коли в тридцять ми більше не будемо спілкуватись?

– Такого точно не станеться.

Альва довго дивилась на мене.

– Таке завжди може статися, – відповіла вона.

Очі Альви були по-котячому зеленими, їхній колір був не приглушено-темним, як на доларових банкнотах, а по-справжньому яскравим, і захопливо контрастував з рудим волоссям. Та в погляді Альви було щось відсторонене, майже холодне. Такий погляд

пасував не дев'ятнадцятирічній дівчині, а вже немолодій і збайдужілій жінці. Коли Альва промовила «Таке завжди може статися», в її погляді щось змінилося, весь звичний холод раптом зник з очей.

Крапля впала на руку Альви, і ми задерли голови. Важкі хмари зненацька заступили сонце, а за ними пролунав такий же неочікуваний грім. За мить на нас уже лило.

Зібравши речі, ми втекли від дощу в мою кімнату. Альва знайшла джин, який за останнім разом привіз із собою Тоні. Ми почали його, а потім Альва доливала ще і ще; пляшка поступово порожніла. Сп'янівши, я відчув себе окриленим, Альва ж чомусь лишалася скутою.

– Він порвав зі мною, – зненацька сказала вона.

Її хлопцеві було вже добре за двадцять. Торгівець автівками з міста, мені він здавався несимпатичним і обмеженим.

– Та я, мабуть, паскудно з ним поводитися, – похитала головою Альва. – Я заслужила.

– Ні, не заслужила. Просто цей ідіот був тобі не пара.

– Повір, я заслужила. Він правильно зробив, що мене кинув. Жулю, ти завжди бачиш у мені ту, ким я не є, – майже глузливо додала вона.

– Ні, навпаки. Це ти не бачиш, ким ти є.

Знизавши плечима, Альва осушила свою склянку й одразу ж наповнила її знову. Вона вже почала похитуватись. «Дякую, Тоні, – думав я. – Не знаю, нащо ти привіз мені цей джин, та я тобі дуже вдячний».

Я пригадав, як Альва взяла мене за руку, коли ми сиділи в її «фіаті».

– Пам'ятаєш, як ти підсіла до мене у п'ятому класі?

– Чому ти про це згадав?

– Та просто... Чому ти це зробила?

– Ти був новеньким і дивно вдягався, червоні й сині шкарпетки, та і все інше, воно просто не пасувало одне до одного. А ще ти

виглядав таким сумним і покинутим, і всі з тебе кепкували.

– Справді? Я взагалі цього не помічав.

– Вони ще постійно сміялися, бо ти плував слова. «Молозирка», це я й досі пам'ятаю. Або «говсім злухий» замість «зовсім глухий». – Розповідаючи, Альва взяла в руки жилет-обтяжувач, у якому я завжди бігав спринт, і почала його уважно роздивлятися. – Тому я підсіла до тебе, щоб ти не почувався таким самотнім. Але потім всі почали мене дражнити і казати, що я в тебе вклепалася, тому я відсіла.

– Слабачка.

– Так і є.

Ми довго дивилися одне на одного.

– Альво, ти п'яна, – сказав я.

– Ні, Жулю, це ти п'яний. Відколи це ти почав пити джин?

– Завжди пив, скільки себе пам'ятаю. По пляшці кожен день перед уроками. – Я підійшов до Альви і забрав жилета з її рук. – Ти багато чого про мене не знаєш.

– Справді? Наприклад? – спитала вона, пильно дивлячись мені у вічі.

У кімнаті запанувала тиша. Чим довше я мовчав, тим серйознішим почало здаватись її питання. Я спробував засміятися, але сміх вийшов куцим і штучним.

Оскільки Альва не спішила рятувати розмову, я, керуючись якимсь внутрішнім чуттям, поставив платівку. «Via Con Me» Паоло Конте, пісню, яку мати порадила мені незадовго до смерті.

Я спостерігав за Альвою. Мокре волосся все ще звисало їй на обличчя, а сукня облипала тіло. Альва постійно поправляла її, прикриваючи голі ноги. В цю мить я почав рухатися під музику. Коліна по-зрадницьки тремтіли.

– Ти й справді добре танцюєш, – промовила Альва. В її голосі чулося здивування.

Нічого не відповідаючи, я жестом запросив її на танець. Вона відмахнулася. Я простягнув руку.

– Давай... – промовив я. – На одну пісню... Давай!

Я почав вдавати темпераментного італійця і театральню ворушити губами, повторюючи текст пісні.

It's wonderful, it's wonderful, it's wonderful  
good luck my baby.

It's wonderful, it's wonderful, it's wonderful  
I dream of you... [\[13\]](#)

Альва коротко засміялася. Але потім її обличчя стало похмурим, неначе подумки вона була десь-інде. Її тіло раптом немовби втратило поставу, і вона похитала головою. Від розчарування мені забило дух. Стуливши губи, я й далі танцював сам, відчайдушний дурило. Та врешті я вимкнув музику, а невдовзі по тому Альва зібрала свої речі й пішла.

\* \* \*

Канікули, що припадали на Трійцю, в тисяча дев'яносто другому минули без пригод, поки одного дня я не побачив, як тітка стоїть посеред кухні з відсутнім поглядом і дивним блиском в очах. Я злякано зауважив, як сильно вона постаріла. А потім зрозумів. Це був мамин день народження. Мені стало соромно, що я зовсім про нього забув. І все ж лише ввічливість змусила мене погодитись сісти разом з тіткою на диван і переглядати сімейні фотографії.

Я дивився на матір. На одній світлині вона була ще зовсім дитиною, на іншій підлітком, потім молодою дівчиною зі стильною короткою стрижкою і в міні-спідниці, посеред групи студентів. Її захоплений погляд був спрямований на симпатичного молодого чоловіка, що стояв поруч. Біла сорочка, коротка краватка, заковчені

рукави, затиснута в кутику рота люлька. Очі його горіли. Він щось розказував іншим.

– Твій батько вмів приковувати до себе, з його розумом... – промовила тітка. – Йому ніколи не набридало дискутувати, він міг сперечатися з будь-ким годинами.

На наступному знімкові я побачив французьку бабусю. Уже тоді в неї навколо рота залягла ця жорстка зморшка. На цій же світлині був і маленький Марті зі своєю мурашиною колонією. Поруч Ліз в образі принцеси, з рожевим бантом у волоссі, а на задньому плані я, дивлюся на них, роззявивши рота. На іншому фото мені дев'ять і я стою на кухні, зосереджено схилившись над каструлею. Я немовби знову відчув знайомі пахощі домашньої їжі. Я вже багато років нічого не готував, але хіба в дитинстві мені не подобалося куховарити? А може, мені лише здається, через цю світлину. Я почав заглиблюватися в пам'ять, спогади ставали все чіткішими...

На наступному знімку я демонстрував свою колишню самовпевнену посмішку, стоячи перед шведською стінкою в оточенні інших хлопчаків та дівчат.

– Тобі завжди хотілося бути в центрі уваги, – промовила тітка. – Такий був *розбіяка*. Якщо було не по-твоєму, враз зчиняв сварку. І страху не мав ні перед чим.

Мені здавалося, ніби вона говорить про когось іншого.

– Справді? – спитав я.

– Ти був особливою дитиною. Марті завжди був розумником, Ліз модницею, але ти, ти був якимось особливим, чуйнішим, ніж інші діти. – Тітка всміхнулась. – Хоч і лопотів невпинно.

Нарешті ми дійшли до фото, на якому мати замріяно спостерігала, як я пишу щось у своєму червоному блокноті. Тітка перестала гортати альбом і прикипіла поглядом до світлини.

– Вона так тебе любила. Ти був її золотцем.

Я дивився на знімок матері. У дитинстві вона називала мене равликом, тому що на природі я часто завмирав, намагаючись увібрати в себе всі враження від довкілля, мов равлик, що висунув

ріжки. Коли я не знав, як вчинити, то завжди йшов за порадою до неї. Вона була моїм компасом. Я вдивлявся в її погляд, рідне обличчя, руку, що лежала на моєму плечі, і здивовано помітив, що на очі навертаються сльози.

– Це просто... – почав я. Тітка не дала мені договорити та обійняла, прихиливши мою голову до свого плеча. Відчувши її теплі обійми, я більше не міг стримуватися й заплакав так, як не плакав уже багато років.



## Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

An aerial photograph of a river winding through a dense forest. The river is dark and reflective, surrounded by lush green and some autumn-colored trees. The overall tone is natural and serene.

# НА МЕЖІ САМОТНОСТІ

— роман —

## БЕНЕДИКТ ВЕЛЬС

*European Union Prize for Literature 2016*





# Примітки

## 1

Муніципалітет в Італії, у регіоні Кампанія, провінція Салерно. (*Тут і далі прим. пер.*)

[Повернутися](#)

## 2

Бабуся (фр.).

[Повернутися](#)

## 3

Японська марка професійних фотоапаратів.

[Повернутися](#)

## 4

Швабінг – район Мюнхена, розташований в північній частині міста.

[Повернутися](#)

## 5

Саутгемптон – портове місто на південному узбережжі Великої Британії.

[Повернутися](#)

## 6

«Місячна ріка» – пісня Генрі Манчині на слова Джонні Мерсера, котру Одрі Гепберн виконує у фільмі «Сніданок біля Тіффані».

[Повернутися](#)

## 7

Місячна ріка за милю ширша, / Одного дня тебе я перетну, / О, мрійнику, сердець підкорювач, / Куди б ти не пішов, я за тобою йду (англ.).

[Повернутися](#)

## 8

Квартал Мюнхена.

[Повернутися](#)

## 9

Стратегічна настільна гра, розроблена Вернером Шьоппнером у 1959 році; оригінальна назва – «Malefiz» (нім. арх. *злочин, підлий вчинок*). Грають на спеціальному полі. Мета гри – першим довести п'ять своїх фігур до цілі, блокуючи при цьому фігури суперників за допомогою спеціальних білих «каменів».

[Повернутися](#)

## 10

Мається на увазі один із комп'ютерів фірми «Commodore», що були популярними у 80-х роках.

[Повернутися](#)

## 11

Жан-Жак Семпе, французький художник-карикатурист.

[Повернутися](#)

## 12

Уривок з вірша «Висновок» Райнера Марії Рільке, переклад І. Андрущенка.

[Повернутися](#)

## 13

Чудово це, чудово це, чудово це, / Щасливо, люба. / Чудово це, чудово це, чудово це, / У мріях – ти... (англ.)

[Повернутися](#)